

Piotr Borysiuk

<https://orcid.org/0000-0002-2357-5929>

Główne Archiwum Policji, Komenda Główna Policji

C **CO JEST W TYCH ARCHIWACH... PODZIAŁ ZASOBU ARCHIWALNEGO I EWIDENCYJNEGO KOMUNISTYCZNEGO RESORTU SPRAW WEWNĘTRZNYCH W OKRESIE 1989–1992. ROZPOZNANIE ZAGADNIENIA (CZĘŚĆ I)**

Wprowadzenie

Co jest w tych archiwach to tytuł krótkiego artykułu „Gazety Wyborczej” z 3 kwietnia 1990 r. informującego o powołaniu 2 kwietnia 1990 r. przez Ministra Edukacji Narodowej, prof. Henryka Samsonowicza, komisji do zbadania archiwów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹. Archiwów komunistycznego resortu, których zawartość od początku demokratycznych przemian w Polsce budziła ogromne emocje. Tymczasem w cieniu tych politycznych wydarzeń – w latach 1989–1992 – przeprowadzono złożony, wieloaspektowy i pełen sporów międzyinstytucjonalnych proces podziału zasobu archiwalnego (i ewidencyjnego) komunistycznego resortu spraw wewnętrznych.

Badacze dostrzegają jedynie elementy tego procesu właściwe dla roku 1990. Zofia Krupska stwierdziła, że „z chwilą utworzenia UOP cały zasób archiwalny CA MSW II przejęło Biuro Ewidencji i Archiwum UOP. Organizowane od podstaw Centralne Archiwum MSW (od sierpnia 1990 r.) dysponowało tylko częścią dokumentacji administracyjnej wytworzonej

¹ Jach [J. Jachowicz], *Co jest w tych archiwach*, „Gazeta Wyborcza”, 3 IV 1990 r.

przez poprzedników Ministra²². Podobnie skonstatował Rafał Leśkiewicz, pisząc, że „w wyniku transformacji ustrojowej archiwa komunistycznych służb specjalnych zostały zdeponowane w nowopowstałych służbach specjalnych: Urzędzie Ochrony Państwa i Wojskowych Służbach Informacyjnych²³. Z kolei Monika Komaniecka-Łyp we wstępie do swej monumentalnej edycji źródłowej zaprezentowała pogląd, że „w 1990 r. dokumentacja MSW została przekazana do Archiwum Akt Nowych i UOP, zaś dokumentacja WUSW do Delegatur Urzędu Ochrony Państwa²⁴.

Z punktu widzenia archiwoznawstwa to temat prawie zupełnie niezbadany, a jedyną osobą, która poruszyła go szerzej, jest Antoni Zieliński, pierwszy dyrektor Centralnego Archiwum MSW (CA MSW), a następnie długoletni dyrektor Biura Ewidencji i Archiwum Urzędu Ochrony Państwa (BEiA UOP), osoba najbardziej predysponowana do zabrania głosu w tej sprawie ze względu na bezpośredni udział w tamtych wydarzeniach⁵. Niestety również on – w dwóch artykułach wspomnieniowych

² Z. Krupska, *Zarządzanie dokumentacją aktową w naczelnym organach bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w latach 1944–1990* [w:] *W kręgu „teczek”*. Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięi Narodowej, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź–Toruń 2006, s. 128. Skrót MSW II dla tej badaczki oznacza Ministerstwo Spraw Wewnętrznych od 28 listopada 1958 r. do 10 maja 1990 r.; zob. *ibidem*, s. 118.

³ R. Leśkiewicz, *Zarządzanie archiwami komunistycznych służb specjalnych* [w:] *Z uczniami, kolegami i przyjaciółmi w świecie nauki. Prace dedykowane Profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu w osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, Olsztyn 2014, s. 167.

⁴ *Ewidencja operacyjna i archiwum organów bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Zbiór normatywów*, red. i oprac. M. Komaniecka-Łyp, Kraków 2017, s. 100.

⁵ Płk UOP w st. spocz. Antoni Zieliński (rocznik 1946) – absolwent Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego; od września 1969 r. do sierpnia 1973 r. doktorant w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk, w latach 1974–1986 pracownik Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN). Od 1 VIII 1990 do 16 IX 1991 r. dyrektor CA MSW, od 11 II 1992 r. p.o. dyrektor BEiA UOP. Między 27 III 1992 r. a 7 X 1996 r. dyrektor BEiA UOP. Od listopada 1996 do listopada 1997 r. ponownie pracownik AAN. Od 12 XI 1997 do 6 XI 2001 r. ponownie dyrektor BEiA UOP. Zob. Archiwum Zakładowe Archiwum Akt Nowych (dalej: AZ AAN), Akta osobowe: Zieliński Antoni; B. Mąciór-Majka, R. Kudra, *Struktura i kadra kierownicza UOP* [w:] *Urząd Ochrony Państwa 1990–2002: 25 lat UOP ABW, 6 kwietnia 2015*, red. Z. Nawrocki *et al.*, Warszawa 2015, s. 166; odpowiedź na wniosek o udostępnienie informacji publicznej przesłana przez Biuro Prawne ABW do Piotra Borysiuka 11 III 2020 r. za pośrednictwem poczty elektronicznej (w zbiorach autora); pismo DBI–WODO–0667–5–11/2020 zastępcy dyrektora Departamentu Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji do Piotra Borysiuka z 24 II 2020 r. stanowiące odpowiedź na wniosek o udostępnienie informacji publicznej (w zbiorach autora). W oficjalnej publikacji ABW wskazała, że Antoni Zieliński po raz pierwszy był dyrektorem BEiA UOP od 27 III 1992 r. (B. Mąciór-Majka, R. Kudra, *Struktura...*, s. 166). Sam Antoni Zieliński, rozpytywany 17 VI 1992 r. przez posła Janusza Zemke w ramach tzw. Komisji Ciemnieńskiego, stwierdził, iż „kierowanie Biurem Ewidencji i Archiwum Urzędu Ochrony Państwa przejąłem na początku lutego, 10 lub 11 lutego tego roku” (Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej w Warszawie [dalej: AIPN], Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, 003407/3, Stenogram z 7 posiedzenia Komisji do Badania

o Grzegorz Jakubowskim, swoim zastępcy w CA MSW, a potem następcy na stanowisku dyrektora CA MSW⁶ – bardzo oszczędnie odniósł się do wydarzeń z lat 1990–1992.

Wykonania przez Ministra Spraw Wewnętrznych uchwały Sejmu RP z dnia 28 V 1992 r. w dniu 17 VI 1992 r. – załącznik nr 3 do protokołu 7 posiedzenia w dniu 17 VI 1992 r., s. 478–479). Wskutek przedstawionych rozbieżności ABW – w trybie dostępu do informacji publicznej – poinformowała, że „Antoni Zieliński od dnia 11.02.1992 r. pełnił obowiązki dyrektora Biura Ewidencji i Archiwum UOP, a zarazem z dniem 27 marca 1992 r. został mianowany na stanowisko dyrektora tej jednostki organizacyjnej” (odpowiedź na wniosek o udostępnienie informacji publicznej przesłana 11 III 2020 r. przez Biuro Prawne ABW do Piotra Borysiuka za pośrednictwem poczty elektronicznej, w zbiorach autora). Zob. ponadto informacje zawarte w: P. Gontarczyk, *Aleksander Kwaśniewski w dokumentach Służby Bezpieczeństwa. Fakty i interpretacje*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 1(7), s. 149 i nn. (zwl. s. 198–199). Autor niniejszego opracowania wyraża wdzięczność panu pułkownikowi UOP w st. spocz. Antoniemu Zielińskiemu za udzielenie zgody na zapoznanie się z jego aktami osobowymi z zasobu AZ AAN. Ponadto autor dziękuje dyrektorowi AAN, panu dr. Tadeuszowi Krawczakowi, za wyrażenie zgody na udostępnienie przedmiotowych akt z zasobu AZ AAN.

- ⁶ Dr Grzegorz Jakubowski (1954–2001), absolwent Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu na kierunku historia – archiwistyka. Od 1990 r. doktor nauk humanistycznych po obronie dysertacji *Dzieje sądownictwa powszechnego w Polsce Ludowej w latach 1944–1950*. Od 12 IX 1977 do 31 III 1984 r. pracownik AAN. W końcu 1980 r. przewodniczący Komisji Zakładowej Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” w AAN. W latach 1984–1990 pracownik w zakładzie usług archiwalnych „Wspólna Sprawa”. Wraz z Antonim Zielińskim współtwórca CA MSW w 1990 r. Od 21 VIII 1990 do 21 XI 1991 r. zastępca dyrektora CA MSW; od 22 XI 1991 do 31 XII 1996 r. dyrektor CA MSW; od 1 I 1997 do 17 X 1999 r. dyrektor Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji (dalej: MSWiA); od 18 X 1999 do 30 IX 2000 r. dyrektor Archiwum MSWiA. Wraz z Jędrzejem Tucholskim w latach dziewięćdziesiątych XX w. organizator współpracy z archiwami (państwowymi i służb specjalnych) białoruskimi, litewskimi, rosyjskimi i ukraińskimi w zakresie prowadzenia kwerend, sporządzania kserokopii, a przede wszystkim edycji źródłowych. Od 1 X 2000 do 5 VI 2001 r. dyrektor Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów (dalej: BUiAD) Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (dalej: IPN). Organizator pionu archiwalnego IPN i pomysłodawca nadania statusu „archiwum wyodrębnionego” archiwum IPN. Odznaczony Brązowym i Złotym Krzyżem Zasługi, pośmiertnie Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W 2001 r. jego imieniem nazwano czytelnię naukową BUiAD IPN. W 2002 r. ustanowiono nagrodę Kustosza Pamięci Narodowej im. Grzegorza Jakubowskiego (AZ AAN, Akta osobowe: Jakubowski Grzegorz; A. Zieliński, *Grzegorz Jakubowski (1954–2001)*), „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, nr 4, s. 102–108; *idem, Grzegorz Jakubowski (1954–2001). Dyrektor Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, pierwszy dyrektor Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej. Sylwetka praktyka* [w:] *Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej. Zbiór studiów poświęconych warszawskiemu środowisku archiwalnemu*, red. nauk. A. Kulecka, Warszawa 2012, s. 304–313; *Biuletyn nr 638/III Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia projektów ustaw dotyczących powszechnego dostępu do archiwów i dokumentacji byłych organów bezpieczeństwa państwa /nr 8/, 2 VII 1998 r.*, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/D76D46A4642F0FE1C1256B73003A097F?OpenDocument>, dostęp

W 2012 r. Antoni Zieliński – syntetycznie podsumowując niniejsze zagadnienie z perspektywy pełnienia funkcji dyrektora CA MSW – stwierdził, że „dokumentacja pozostała bowiem w magazynach UOP-u i jeszcze przez długi czas toczyły się spory o to, jaki fragment ma trafić do CA MSW”. Dodał ponadto, że „niestety podział dokumentacji wytworzonej przed 1990 r. (a właściwie jej wydzielenie przez Biuro Ewidencji Operacyjnej UOP) nie uwzględniał zasad archiwalnych; dzielono nie tylko zespoły, lecz nawet akta poszczególnych komórek organizacyjnych”, uzupełniając to jednocześnie o stwierdzenie, że „materiały operacyjne, np. osób rozpracowywanych i tajnych współpracowników departamentu III, pozostały w UOP, podczas gdy większość korespondencji tegoż departamentu oddano MSW”⁷.

Faktem jest, że informacje związane z podziałem zasobu komunistycznego MSW, zwłaszcza dotyczące aktów normatywnych wydanych przez ministra spraw wewnętrznych w okresie 1991–1992, były do niedawna objęte klauzulami tajności przewidzianymi reżimem ochrony informacji niejawnych. Niemniej jednak już dane z ogólnie dostępnych sprawozdań z działalności IPN nakazują podać w wątpliwość powyższe stwierdzenia Krupskiej, Leśkiewicza czy też Komanieckiej-Łyp, koncentrujących uwagę przede wszystkim na UOP. Dane dotyczące zgromadzonego przez IPN zasobu archiwalnego wskazują bowiem, że w blisko połowie kilometrażu bieżącego akt został on ukształtowany poprzez dopływy aktowe z jednostek organizacyjnych Policji, co obrazują poniższe dane statystyczne.

Tabela 1. Zasób archiwalny IPN wraz z danymi dotyczącymi podmiotów przekazujących materiały archiwalne – stan na 31 grudnia 2018 r. (w mb)

UOP/ABW	15363,26
AW	281,43
WSI/SKW i SWW	1393,12
MSW	7662,99

10 X 2020 r.; pismo DBI-WODO-0667-5-11/2020 zastępcy dyrektora Departamentu Bezpieczeństwa MSWiA do Piotra Borysiuka z 24 II 2020 r., stanowiące odpowiedź na wnioski o udostępnienie informacji publicznej [w zbiorach autora]). Autor niniejszego opracowania wyraża wdzięczność dyrektorowi AAN, panu dr. Tadeuszowi Krawczakowi, za udzielenie zgody na zapoznanie się z aktami osobowymi Grzegorza Jakubowskiego z zasobu AZ AAN.

⁷ A. Zieliński, *Grzegorz Jakubowski...*, s. 307 i przyp. nr 4. Oczywiście jest, że zamiast określenia Biuro Ewidencji Operacyjnej UOP winno być: Biuro Ewidencji i Archiwum UOP.

Piotr Borysiuk

Policja	5042,44
Policja (akta paszportowe)	44747,13
Więziennictwo	1162,35
OKŚZpNP	2808,52
Archiwa państwowe	638,42
Archiwa wojskowe	2941,10
Straż Graniczna	1115,00
Organy administracji publicznej	5925,41
Sądy i prokuratury powszechne	2462,98
Sądy i prokuratury wojskowe	231,51
Dary i kolekcje prywatne	525,76
Razem	92301,43

Źródło: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. Informacja o działalności 1 stycznia 2018 r. – 31 grudnia 2018 r., Warszawa 2019, s. 133 (Tab. 3. *Stan zasobu archiwalnego*).

Powyższa statystyka prowokuje zatem do postawienia pytania: Co stało się z zasobem dokumentacyjnym (archiwalnym i ewidencyjnym) komunistycznego MSW w latach 1989–2001, czyli od początku przemian demokratycznych w Polsce do chwili rozpoczęcia przejmowania materiałów archiwalnych przez nowo powstały IPN? Celem niniejszego studium jest właśnie próba udzielenia odpowiedzi na to pytanie, zwłaszcza dla lat 1989–1992, które są konstytutywne dla dalszych losów tej dokumentacji do końca lat dziewięćdziesiątych XX w.

Ze względu na obszerność i złożoność opisywanej problematyki, które nie pozwalają na zmieszczenie trzonu poruszanych zagadnień w jednym artykule, studium zostało podzielone na kilka części. Pierwsza sięga do kwietnia 1990 r. i dotyczy wydarzeń, nad którymi kontrolę sprawują przedstawiciele resortu spraw wewnętrznych. To również okres intensywnych kontaktów z archiwami państwowymi. Druga, rozpoczynająca się na kwietniu 1990 r., sięga chronologicznie do sierpnia 1990 r., czyli do momentu zasadniczego ukonstytuowania się instytucji bezpieczeństwa wewnętrznego, zwłaszcza demokratycznego MSW i UOP. Kolejne części obejmują okres od sierpnia 1990 r. do końca 1992 r. Taki podział znajduje dodatkowo uzasadnienie w fakcie, że ostatecznie w lipcu 1990 r. kończą się starania państwowych instytucji spoza resortu spraw wewnętrznych – takich jak

Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN), Ministerstwo Sprawiedliwości (MS), archiwa państwowe, Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – Instytut Pamięci Narodowej (GKBZHWP–IPN) – mających na celu albo spenetrowanie zasobu dokumentacyjnego pozostałego po komunistycznym MSW (a nawet przejęcie jego części), albo uzyskanie wpływu na sposób postępowania z dokumentacją znajdującą się w resorcie spraw wewnętrznych. Od sierpnia 1990 r. staje się to wyłącznie wewnętrzną kwestią resortu, w którego ramach aż do połowy 1992 r. trwać będzie wiele działań dotyczących podziału dokumentacji pozostałej po okresie komunistycznym pomiędzy MSW, UOP i Policję.

Należy jednocześnie podkreślić, że przedmiotowe studium odnosi się zarówno do zasobu archiwalnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych, tj. dokumentacji spraw ostatecznie zakończonych i złożonych do poszczególnych archiwów resortowych, jak i do zasobu ewidencyjnego MSW (ewidencji operacyjnej), rozumianych jako wszelkiego rodzaju kartoteki manualne i dane elektroniczne zapisane w systemach informatycznych użytkowanych przez Biuro „C” MSW.

Aksesje materiałów archiwalnych z CA MSW (Biura „C” MSW) do archiwów państwowych

Sejmowa Komisja Nadzwyczajna do Zbadania Działalności Ministerstwa Spraw Wewnętrznych jako pierwsza w momencie transformacji ustrojowej zwróciła uwagę na konieczność zachowania przed zniszczeniem dokumentacji Służby Bezpieczeństwa. Jan Rokita, przewodniczący komisji, w trakcie swojego wystąpienia na jej czwartym posiedzeniu 19 stycznia 1990 r. omawiał przypadki udokumentowanego niszczenia akt operacyjnych MSW w Konstancinie-Jeziornie, Rejonowym Urzędzie Spraw Wewnętrznych w Suchoj Beskidzkiej i w Prokuraturze Generalnej⁸.

W wyniku obrad w tym dniu przyjęto dezyderat nr 1 Komisji Nadzwyczajnej do Zbadania Działalności Ministerstwa Spraw Wewnętrznych uchwalony 19 stycznia 1990 r. do Ministra Spraw Wewnętrznych i Prokuratora Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej, w którym apelowano m.in. o „niezwłoczne zbadanie informacji o masowym niszczeniu akt operacyjnych MSW, a zwłaszcza teczek ewidencji operacyjnej księży prowadzonych przez b. Departament IV”⁹. W konsekwencji uchwalony dezyderat

⁸ Archiwum Sejmu (dalej: AS), 16/1, Protokół 4 posiedzenia Komisji Nadzwyczajnej do Zbadania Działalności Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Warszawa, 19 I 1990 r., k. 110–114.

⁹ Zob. dok. nr 121: *Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004, s. 597–598.

poskutkowało wydaniem decyzji nr 1 Ministra Spraw Wewnętrznych z 31 stycznia 1990 r. w sprawie zakazu niszczenia dokumentów w resorcie spraw wewnętrznych¹⁰.

Badacze skupieni wokół Instytutu Pamięci Narodowej słusznie zwrócili uwagę na zbadanie procesu niszczenia dokumentacji Służby Bezpieczeństwa od połowy 1989 r. do pierwszych miesięcy 1990¹¹. Niemniej jednak dokładnie w tym samym czasie trwały starania poszczególnych instytucji państwowych o przejęcie akt komunistycznego MSW. Mało tego, jednocześnie z realizacją procesu niszczenia dokumentacji operacyjnej w 1989 r. Biuro „C” MSW, występujące w kontaktach z podmiotami pozaresortowymi jako Centralne Archiwum MSW, przeprowadziło w drugiej połowie 1989 r. proces migracji akt do archiwów państwowych¹².

¹⁰ Zob. dok. nr 146: *Ewidencja operacyjna i archiwum...*, s. 1279.

¹¹ R. Peterman, *Proces brakowania i niszczenia akt organów bezpieczeństwa państwa w latach 1954–1990 na przykładzie województwa łódzkiego* [w:] *Wokół teczek bezpieki. Zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, wyd. 2, Kraków 2015, s. 389–402; E. Długajczyk, *Sprawa karna o niszczenie akt w Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych w Katowicach w latach 1989–1990* [w:] *Archiwa i archiwalia górnośląskie*, t. 1, red. E. Długajczyk, W. Gojniczek, B. Kalinowska-Wójcik, Katowice 2008, s. 156–169; S. Białek, *Brakowanie i niszczenie dokumentacji SB w województwie opolskim w latach 1987–1990. Ustalenia wstępne*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” (dalej: „PA IPN”) 2009, t. 2, s. 87–88; S. Koller, *Brakowanie i niszczenie dokumentacji operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (1956–1990)*, „PA IPN” 2011, t. 4, s. 179–234; K. Ostrowska, M. Żuławnik, *Niszczenie kartotek Biura C MSW w latach 1989–1990*, „PA IPN” 2011, t. 4, s. 235–250; M. Kruk, *Niszczenie materiałów archiwalnych w Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych w Gdańsku w latach 1989–1990*, „PA IPN” 2011, t. 4, s. 251–270; R. Kościński, R. Leśkiewicz, *Brakowanie i niszczenie dokumentów Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Poznaniu w latach 1989–1990*, „PA IPN” 2011, t. 4, s. 271–282; S. Koller, *Znaczenie wykazu akt w procesie brakowania i niszczenia dokumentacji operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w latach 1956–1989: zarys problematyki*, „PA IPN” 2015, t. 8, s. 23–77; *idem*, *Służba Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w świetle brakowania i niszczenia akt operacyjnych w latach 1956–1989* [w:] *Educare necesse est – ale jak i dlaczego. Przykłady dobrych praktyk edukacyjnych*, red. nauk. V. Urbaniak, Warszawa 2017, s. 299–313 (w dwóch ostatnich publikacjach szczegółowa bibliografia w zakresie problematyki brakowania i niszczenia dokumentacji byłej Służby Bezpieczeństwa; zob. ponadto: *Ewidencja operacyjna i archiwum...*, s. 33–34). Dla najnowszej literatury przedmiotu zob. T. Kozłowski, *Koniec imperium MSW. Transformacja organów bezpieczeństwa państwa 1989–1990*, Warszawa 2019, s. 74–92.

¹² Na podstawie par. 5 zarządzenia nr 049/85 ministra spraw wewnętrznych z dnia 8 VII 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych Biuro „C” MSW w korespondencji na zewnątrz resortu występowało jako Centralne Archiwum MSW, a wydziały lub sekcje „C” wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych jako archiwa WUSW. Zob. dok. nr 144 [w:] *Ewidencja operacyjna i archiwum...*, s. 1207. W związku z tym w dalszej części artykułu określenie „Centralne Archiwum MSW” – stosowane chronologicznie do połowy lipca 1990 r. – oznacza Biuro „C” MSW. Z kolei wyrażenie „archiwa WUSW/SUSW” – używane do końca lipca 1990 r. – oznacza wydziały „C” WUSW/SUSW.

Pismem z 19 czerwca 1989 r. dyrektor CA MSW, płk Kazimierz Piotrowski¹³, przekazał naczelnemu dyrektorowi archiwów państwowych, prof. Marianowi Wojciechowskiemu¹⁴, 13 tomów poufnych komunikatów informacyjnych Komisariatu Rządu na m.st. Warszawę za lata 1926–1936 i 19 kopii tych tomów¹⁵. Łącznie 32 tomy przekazano następnie z Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (NDAP) do zasobu Archiwum Państwowego m.st. Warszawy¹⁶.

Po upływie miesiąca nastąpiło kolejne przekazanie, w którego trakcie do NDAP przesłano materiały archiwalne z lat 1918–1939 w postaci zespołów MSW, Komisariatu Rządu na m.st. Warszawę, instytucji państwowych województw wschodnich II RP (urzędy wojewódzkie, starostwa powiatowe, sądy i prokuratury, komendy wojewódzkie Policji Państwowej – dalej PP) oraz zeszyty stenograficzne z procesu o zabójstwo ministra spraw wewnętrznych Bronisława Pierackiego¹⁷.

Pismem z 2 września 1989 r. dyrektor CA MSW poinformował naczelnego dyrektora archiwów państwowych, że zamierza przekazać do AAN:

- 1) kartotekę repatriantów powstałą częściowo w latach czterdziestych i pięćdziesiątych XX w. (216 500 kart, około 70 mb),

¹³ Płk Kazimierz Piotrowski (rocznik 1929), w resorcie bezpieczeństwa publicznego od 9 I 1948 r. Od 9 II 1948 r. funkcjonariusz Batalionu Operacyjnego (następnie Szkolno-Rezerwowego) KGMO. Od 20 I 1950 r. funkcjonariusz Sekcji I Wydziału I Departamentu II MBP. Następnie funkcjonariusz Działu Statystyczno-Sprawozdawczego Departamentu X Kds.BP, od 1 XI 1955 r. kierownik tego działu. Od 1 IV 1956 r. starszy oficer sprawozdawczy. Od 28 XI 1956 r. Kierownik Działu Ewidencji Specjalnej Biura Ewidencji Operacyjnej MSW. Od 1 I 1957 r. Naczelnik Wydziału I Biura Ewidencji Operacyjnej MSW. Od 1 IX 1961 r. Naczelnik Wydziału I Biura „C” MSW (w katalogu funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa: od 2 I 1960 r.), zob. <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/23874?katalog=5>, dostęp 10 X 2020 r. Od 12 I do 27 III 1970 r. odbył Kurs Doskonalenia Kadry Kierowniczej SB MSW. Między 1 VIII 1972 a 16 XII 1979 r. zastępca dyrektora Biura „C” MSW. Od 17 XII 1979 do 31 VII 1990 r. dyrektor Biura „C” MSW. Zob. AIPN, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, 02042/206, t. 1–2, Akta osobowe płk. Kazimierza Piotrowskiego.

¹⁴ Prof. dr hab. Marian Wojciechowski funkcję naczelnego dyrektora archiwów państwowych pełnił od 1 II 1981 do 31 XII 1992 r. Zob. biogram: E. Rosowska, *Wojciechowski Marian Kazimierz* [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. 3: 1835–2015, Warszawa 2017, s. 262–264.

¹⁵ Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (dalej: AZ NDAP), Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych (dalej: NDAP), Wydział Organizacji i Planowania (dalej: WOiP), 412/10, Pismo OMD–1025/89 dyrektora CA MSW do NDAP wraz z wykazem, 19 VI 1989 r., s. 18–19. W korespondencji nawiązano do wcześniejszego pisma z 13 VI 1989 r., w którym CA MSW przekazywało NDAP nieokreślone materiały archiwalne.

¹⁶ *Ibidem*, Pismo WO–51–4/89 naczelnego dyrektora archiwów państwowych do p.o. zastępcy dyrektora Archiwum Państwowego m.st. Warszawy, 23 VI 1989 r., s. 20.

¹⁷ *Ibidem*, Pismo OMD–1164/89 dyrektora CA MSW do NDAP wraz z wykazem, [20] VII 1989 r., s. 29–30.

- 2) karty ewidencyjne repatriantów (ankiety) do powyższej kartoteki (około 110 mb),
- 3) księgi ewidencyjne repatriantów z poszczególnych punktów repatriacyjnych wytworzone w latach pięćdziesiątych XX w. (315 ksiąg, około 6 mb),
- 4) materiały Zakładu Ubezpieczeń Społecznych dotyczące rehabilitacji byłych funkcjonariuszy PP powstałe w latach czterdziestych XX w. (2569 jednostek archiwalnych, około 38,5 mb)¹⁸.

W związku z tym 25 września naczelny dyrektor Archiwów państwowych przeprowadził rozmowę telefoniczną z dyrektorem CA MSW, podczas której otrzymał obietnicę przekazania kart ewidencyjnych repatriantów wraz z szafami oraz przychylność w sprawie akcesji akt ataszatów¹⁹. W wyniku telefonicznych ustaleń wystosowano korespondencję do dyrektora CA MSW, w której upoważniono dyrektora AAN, doc. dr. hab. Bogdana Krolla²⁰, do przejścia z CA MSW „ankiet repatriacyjnych oraz ksiąg i kartotek dotyczących repatriantów z lat czterdziestych i pięćdziesiątych, akt Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z lat czterdziestych, akt Wydziału Traktatowego Ministerstwa Spraw Zagranicznych z okresu międzywojennego, ataszatów wojskowych działających przy Ambasadach RP w Berlinie i Moskwie oraz analogicznych akt Komisariatu Generalnego RP w Gdańsku z okresu międzywojennego, akt Ukraińskiego Komitetu Centralnego z okresu okupacji”. Jednocześnie naczelny dyrektor archiwów państwowych, powołując się na ustalenia telefoniczne z 25 września, stwierdził, że „szafy wraz z szufladami, w których znajduje się kartoteka repatriantów, będą traktowane jako długoterminowy depozyt Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, bez roszczenia sobie do nich żadnego tytułu własności ze strony Archiwum Akt Nowych”²¹.

Tymczasem 8 września 1989 r. CA MSW przekazało do NDAP następujące materiały archiwalne:

¹⁸ *Ibidem*, Pismo OMC–2103/89 dyrektora CA MSW do naczelnego dyrektora archiwów państwowych, 2 IX 1989 r., s. 22.

¹⁹ *Ibidem*, Odręczny zapisek dyrektora naczelnego archiwów państwowych na piśmie OMC–2103/89, sporządzony 25 IX 1989 r., o treści: „Rozmawiałem przez telefon z płk. Kazimierzem Piotrowskim: obiecał dać karty ewidencyjne repatriantów wraz z szafami, jeśli szafy nie zostały [dwa wyrazy nieczytelne]. *Życzliwie spojrz na przekazanie nam attachatów* z [jeden wyraz nieczytelny] Gdańska, Berlina, Londynu i Moskwy”.

²⁰ Bogdan Kroll pracę w AAN rozpoczął 1 IX 1953 r. Od marca 1978 r. do maja 1980 r. zastępca dyrektora AAN; od maja 1980 do marca 1994 r. dyrektor AAN. Zob. biogram: E. Kołodziej, *Bogdan Kroll* [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. 2: 1906–2001, Warszawa 2002, s. 96–97.

²¹ AZ NDAP, NDAP, WOiP, 412/10, Pismo WO–51–6/89 naczelnego dyrektora archiwów państwowych do dyrektora CA MSW, 6 X 1989 r., s. 23.

- 1) Komendy Głównej PP (1795 j.a. z okresu 1918–1939),
- 2) masonerii w Polsce (3 j.a. z okresu 1927–1935),
- 3) łóż masońskich (1 j.a. z lat 1937–1939),
- 4) akt francuskich z Wyspy Jersey (33 j.a. z okresu 1920–1940),
- 5) Rady Głównej Opiekuńczej (2 j.a. z okresu 1940–1945),
- 6) „Kartoteka volksdeutsch, reichsdeutsch i jeńców wojennych, którzy przebywali w obozach pracy w Polsce w latach 1945–1950. Kartoteka ta mierzy około 52,50 mb i zawiera około 170 tys. kart ewidencyjnych”²².

Ostatnia pozycja, w postaci kartoteki złożonej ze 170 tysięcy kart – zgodnie z pismem naczelnego dyrektora archiwów państwowych do dyrektora AP w Szczecinie z 6 października 1989 r. – miała zostać przekazana na przechowanie ówczesnemu Oddziałowi w Płotach AP w Szczecinie, a udostępniania wyłącznie za zgodą naczelnego dyrektora archiwów państwowych²³. Jednakże wówczas przedmiotowa kartoteka musiała znajdować się fizycznie w AAN, ponieważ na podstawie protokołu zdawczo-odbiorczego z 16 listopada 1989 r. przedstawiciel NDAP przejął od przedstawiciela AAN „kartotekę volksdeutsch, reichsdeutsch i jeńców z lat 1945–50 w ilości 251 jednostek, co stanowi 25,0 mb.”. Zgodnie z drugostronnym zapisem na protokole następnie przekazano te materiały do Oddziału w Płotach AP w Szczecinie²⁴.

Rola AAN była tu kluczowa, ponieważ właśnie to archiwum państwowe w 1989 r. przejęło zasadniczą część materiałów archiwalnych z Biura „C” MSW. Zgodnie bowiem z notatką służbową kierownika Oddziału III AAN z 5 kwietnia 1990 r. w lipcu, wrześniu, listopadzie i grudniu 1989 r. AAN przejęło z CA MSW około 5090 jednostek archiwalnych, głównie wytworzonych do 1939 r.

²² *Ibidem*, Pismo OMD–1244/89 dyrektora CA MSW do NDAP wraz z załączonym wykazem, wrzesień 1989 r., s. 24–24a. Na wykazie jako datę przekazania/przejęcia wpisano 18 IX 1989 r.

²³ *Ibidem*, Pismo WO–51–7/89 naczelnego dyrektora archiwów państwowych do dyrektora AP w Szczecinie, 6 X 1989 r., s. 25.

²⁴ *Ibidem*, Protokół zdawczo-odbiorczy, 16 XI 1989 r., s. 26–27. W witrynie internetowej szukajwarchiwach.pl, <https://szukajwarchiwach.pl/67/222/0/?q=kartoteka+XARCHro:67&wynik=23&rpp=15&page=2#tabZespol>; dostęp 9 X 2020 r.; dla AP w Szczecinie Oddział w Międzyzdrojach figuruje wpis: „Zespól: 67/222/0 vacat – Akta resortu spraw wewnętrznych – Kartoteka volksdeutsch’ów i jeńców wojennych [depozyt NDAP] – przekazano do AAN”. Oddział w Płotach AP w Szczecinie funkcjonował w latach 1965–2009. Zlikwidowano go 1 XII 2009 r., a jego zasób przejął Oddział w Międzyzdrojach. Zob. *Historia [Oddziału Archiwum Państwowego w Płotach]*, <https://www.szczecin.ap.gov.pl/media/oddzialy/Historia.pdf>, dostęp 9 X 2020 r.

Tabela 2. Zestawienie zespołów archiwalnych, liczby jednostek archiwalnych i metrów bieżących materiałów archiwalnych przekazanych przez CA MSW do AAN między lipcem a grudniem 1989 r.

Lp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	Liczba
			j.a.
1.	Zbiór zespołów szcztątkowych (masoneria)	1927–1939	4
2.	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych	1918–1939	1 115
3.	Komenda Główna PP	1920–1939	1 746
4.	Urząd Wojewódzki (UW) we Lwowie	1920–1939	67
5.	UW w Nowogrodzku	1923–1939	49
6.	UW w Brześciu	1923–1939	87
7.	UW w Stanisławowie	1923–1939	28
8.	UW w Wilnie	1923–1939	25
9.	UW w Łucku	1920–1939	107
10.	UW w Tarnopolu	1923–1939	45
11.	Zbiór akt starost powiatów wschodnich	1920–1939	41
12.	Zbiór akt sądów i prokuratur województw wschodnich	1913–1942	12
13.	Zbiór akt komend PP województw wschodnich	1920–1939	78
14.	Polska Agencja Telegraficzna (dotyczy zabójstwa Bronisława Pierackiego)	1935–1936	3
15.	Zbiór akt komend PP woj. tarnopolskiego	1923–1939	167
16.	Zbiór akt komend PP woj. poleskiego	1921–1939	28
17.	PRM + Zakład Ubezpieczeń Społecznych: materiały dotyczące postępowań rehabilitacyjnych byłych funkcjonariuszy PP, Służby Więziennej, Straży Granicznej, Straży Celnej + kartoteka	lata 40. i 50. XX w.	ok. 560
18.	Albumy fotograficzne, dane personalne, wykazy byłych pracowników PP, Korpusu Ochrony Pogranicza, Straży Granicznej i Straży Więziennej	okres międzywo- jenny	13
19.	Attache Wojskowy RP w Moskwie	1921–1936	25
20.	Attache Wojskowi RP „przy rządach państw kapitalistycznych”	1920–1939	ok. 193

Lp.	Nazwa zespołu	Daty skrajne	Liczba
			j.a.
21.	Samodzielny Referat Ogólny (dotyczy ataszatów)	1921–1939	96
22.	Referat Studiów Ogólnych (dotyczy ataszatów)	1918–1938	367
23.	Samodzielny Referat Traktatowo-Tranzytowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych	1921–1935	67
24.	Generalny Komisarz RP w Gdańsku („do przekazania do AP w Gdańsku”)	1919–1939	167
RAZEM			ok. 5090 j.a.

Źródło: Notatka służbowa kierownika Oddziału III AAN Jerzego Laudańskiego z 5 kwietnia 1990 r. (AZ NDAP, NDAP, WOiP, 413/5, s. 73–74).

Jako uzupełnienie należy dodać, że w październiku i listopadzie 1989 r. niewielka część materiałów archiwalnych pozyskanych z CA MSW została przekazana przez AAN do innych archiwów państwowych – w Warszawie, Łodzi i Kielcach²⁵.

Spór NDAP z GKBZHwP – IPN o akta sądowe w depozycie MSW

Gdy od połowy 1989 r. na dobre rozwinął się proces przekazywania materiałów archiwalnych z CA MSW do archiwów państwowych, a zwłaszcza do AAN, w listopadzie tr. do starań o pozyskanie akt resortu spraw wewnętrznych włączyło się MS i GKBZHwP – IPN, co zapoczątkowało kilkumiesięczny spór z NDAP w tej kwestii.

Minister sprawiedliwości skierował 8 listopada 1989 r. do prezesów sądów wojewódzkich pismo, w którym – powołując się na „poszerzenie działalności Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – Instytutu Pamięci Narodowej o problematykę zbrodni stalinowskich i zbrodni popełnionych po wojnie” – polecił:

- 1) wstrzymać niszczenie i następnie zaliczyć do materiałów archiwalnych akta z zespołów:

²⁵ AZ NDAP, NDAP, WOiP, 412/10, Pismo III 54–3/89 dyrektora AAN do AP m.st. Warszawy, 17 X 1989 r., s. 38 (33 j.a. Komisarjatu Rządu m.st. Warszawy i 1 j.a. Komendy PP m.st. Warszawy); Pismo III 54–4/89 dyrektora AAN do AP w Łodzi, 17 X 1989 r., s. 39 (3 j.a. Komendy PP w Łodzi); Pismo III 54–5/89 dyrektora AAN do AP w Kielcach, 17 X 1989 r., s. 41 (1 j.a. akt Rady Głównej Opiekuńczej w Starachowicach).

- a) spraw karnych z dekretu sierpniowego Specjalnych Sądów Karnych i Sądów Okręgowych,
 - b) sądów powszechnych o stwierdzenie zgonu i uznaniu za zmarłego,
 - c) sądów wojskowych: okręgowych, rejonowych i PKP,
 - d) Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym”,
- 2) wycofać z archiwów wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych akta z powyższych zespołów, które zostały tam złożone w formie depozytów,
 - 3) zapewnić dostęp do tych zespołów pracownikom okręgowych komisji badania zbrodni hitlerowskich,
 - 4) wybrane akta, wytypowane przez pracowników okręgowych komisji badania zbrodni hitlerowskich, przekazać do depozytu okręgowych komisji²⁶.

Ustaień w zakresie akt sądowych, składanych w formie depozytu w archiwach komend wojewódzkich MO, o których mowa w punkcie 2, dokonano na szczeblu centralnym pomiędzy ministrem spraw wewnętrznych a ministrem sprawiedliwości ponad dwadzieścia lat wcześniej – w maju 1966²⁷. W konsekwencji minister sprawiedliwości 16 listopada 1966 r. wydał polecenie nr Or.II.22/5/64 przekazania akt spraw sądowych do komend wojewódzkich MO²⁸. W następstwie tego archiwa KWMO przejmowały w depozyt

²⁶ *Ibidem*, Pismo ministra sprawiedliwości Zh.MS 1/89 do prezesów sądów wojewódzkich, 8 XI 1989 r., s. 52–53. Tydzień później – 15 XI 1989 r. – przedmiotowe pismo ministra sprawiedliwości zostało wysłane do prezesów sądów wojewódzkich telexem nr 446/89 (*ibidem*, s. 54–55). Sławomir Abramowicz w sposób niepełny opisał treść przedmiotowego pisma, konstatując jedynie, że „Minister Sprawiedliwości zlecił prezesom sądów wojewódzkich wstrzymanie brakowania (niszczenia) akt spraw karnych sądów wojskowych i zakwalifikowanie ich do kategorii akt wieczystych („A”) oraz przekazanie do Głównej i Okręgowych Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce”. Zob. S. Abramowicz, *Znaczenie akt sądowych z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej – Oddziału w Łodzi dla badań naukowych i ścigania zbrodni przeciwko narodowi polskiemu* [w:] *Archiwa instytucji wymiaru sprawiedliwości w służbie państwa i obywateli. Materiały III Krajowego Sympozjum Archiwalnego, Łódź, 4–5 września 2001 r.*, red. J. Baranowski, U. Zarzycka-Sutter, Łódź 2001, s. 111.

²⁷ Zob. R. Leśkiewicz, *Organizacja i działalność Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu (1946–1955)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 1(3), s. 83.

²⁸ Archiwum Zakładowe Ministerstwa Sprawiedliwości (dalej: AZ MS), Ministerstwo Sprawiedliwości (dalej: MS), 195/13, Pismo A.01474/6/89 prezesa Sądu Wojewódzkiego w Białymstoku do Departamentu Organizacyjnego MS z dnia 15 I 1990 r. wraz z protokołem zdawczo-odbiorczym sądowych akt archiwalnych z dnia 10 I 1990 r. (l. dz. P-dzp-3079/89), b.p. Z kolei Katarzyna Lisiecka przywołała zarządzenie MS numer Or. II. 22/5/64 z 16 XI 1966 r. na przykładzie Koszalina: K. Lisiecka, *Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Koszalinie – problem rozproszenia zespołu oraz brak usankcjonowanych prawem możliwości jego scalenia*, <https://ipn.gov.pl/pl/archiw/dzialalnosc-naukowa-i-p/publikacje-internetowe/32831,Katarzyna-Lisiecka-Akta-Wojskowego-Sadu-Rejonowego-w-Koszalinie-problem-rozprosz.html>, dostęp 9 X 2020 r.

akta z sądów na terenie całego kraju²⁹. Jednocześnie przejęcie akt sądowych w formę depozytu KWMO znalazło usankcjonowanie w wewnątrzresortowych aktach prawnych dotyczących działalności archiwalnej:

- w § 35 ust. 1 instrukcji o postępowaniu z aktami archiwalnymi Służby Bezpieczeństwa i Służby Milicji, stanowiącej załącznik do zarządzenia nr 0107/68 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 24 października 1968 r. w sprawie postępowania z aktami archiwalnymi Służby Bezpieczeństwa i Służby Milicji zawarto dyspozycję, że „akta sądowe zdeponowane w archiwach Służby Bezpieczeństwa zachowują dotychczasową sygnaturę nadaną przez sądy”³⁰,
- w § 9 ust. 3 instrukcji w sprawie zasad i sposobu postępowania z aktami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, stanowiącej załącznik do zarządzenia nr 034/74 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 10 maja 1974 r. w sprawie postępowania z aktami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych, stwierdzono, że „w archiwum przechowuje się również depozyty akt sądowych”³¹,
- w § 11 ust. 4 pkt 6 zarządzenia nr 049/85 Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 8 lipca 1985 r. w sprawie organizacji i zasad postępowania z materiałami archiwalnymi w resorcie spraw wewnętrznych sprezyzowano, że zasób archiwalny od dnia 22 lipca 1944 r. obejmował „akta spraw sądowych (przyjęte w depozyt na 99 lat)”³².

²⁹ Wykazy akt sądowych przyjętych w depozyt przez archiwa KWMO na terenie całego kraju od roku 1966 są dostępne w AIPN, 0547/10, t. 1 (woj. białostockie), 0547/10, t. 2 (woj. bydgoskie), 0547/10, t. 3 (woj. gdańskie), 0547/10, t. 4 (woj. katowickie), 0547/10, t. 5 (woj. kieleckie), 0547/10, t. 6 (woj. koszalińskie), 0547/10, t. 7 (woj. krakowskie), 0547/11, t. 1 (Łódź), 0547/11, t. 2 (woj. olsztyńskie), 0547/11, t. 3 (woj. opolskie), 0547/11, t. 4 (woj. poznańskie), 0547/11, t. 5 (Rzeszów), 0547/11, t. 6 (woj. rzeszowskie), 0547/11, t. 7 (woj. szczecińskie), 0547/11, t. 8 (woj. lubelskie), 0547/11, t. 9 (woj. warszawskie), 0547/11, t. 10 (woj. wrocławskie), 0547/11, t. 11 (woj. zielonogórskie). W literaturze przedmiotu: dla KWMO w Poznaniu zob. R. Leśkiewicz, *Organizacja i działalność...*, s. 83–84; *idem*, *Badanie procesów archiwotwórczych na przykładzie akt Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu (1946–1955)*, „PA IPN” 2008, t. 1, s. 113; dla KWMO w Łodzi zob. P. Perzyna, *Kształtowanie zasobu archiwalnego i specyfika działalności Wydziału „C” Komendy Miejskiej MO w Łodzi do 1975 r.*, „PA IPN” 2011, t. 4, s. 78 i 83; dla KWMO w Koszalinie: K. Lisiecka, *Akta Wojskowego...* Dla KWMO w Białymstoku: AZ MS, MS, 195/13, Pismo A.01474/6/89 prezesa Sądu Wojewódzkiego w Białymstoku do Departamentu Organizacyjnego MS z 15 I 1990 r. wraz z protokołem zdawczo-odbiorczym sądowych akt archiwalnych z 10 I 1990 r. (l. dz. P–dzp–3079/89), b.p. Wzmiankuje ogólnie o tym również W. Fedorowicz, *Próba ogólnej charakterystyki zasobu archiwalnego byłego wydziału „C” KWMO w Białymstoku w zasobach Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Białymstoku [w:] Pogranicze polsko-litewsko-białoruskie. Źródła historyczne, stan badań. Materiały z konferencji*, red. M. Kietliński, Białystok 2003, s. 195–196.

³⁰ Zob. dok. nr 128: *Ewidencja operacyjna...*, s. 987.

³¹ Zob. dok. nr 133: *Ewidencja operacyjna...*, s. 1055.

³² Zob. dok. nr 144, *ibidem*, s. 1210.

Wraz z pismem do sądów wojewódzkich minister sprawiedliwości 8 listopada 1989 r. wystąpił do:

- ministra obrony narodowej, gen. Floriana Siwickiego – o przekazanie „przez właściwe jednostki Ministerstwa Obrony Narodowej do depozytu Archiwum Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – Instytutu Pamięci Narodowej oraz właściwym terenowo Okręgowym Komisjom Badania Zbrodni Hitlerowskich akt/sądowych i prokuratorskich/spraw karnych z lat 1944–1956”³³,
- dyrektora Centralnego Zarządu Zakładów Karnych (CZZK), Romualda Soroki – o przekazanie do Archiwum GKBZHWP i okręgowych komisji badania zbrodni hitlerowskich „akt osobowych więźniów z lat 1944–1956 i innych akt mających istotne znaczenie dla realizacji nowych zadań postawionych przed Główną Komisją Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – Instytutem Pamięci Narodowej”³⁴.

Korespondencja ministra sprawiedliwości do prezesów sądów wojewódzkich nie pozostała niezauważona w NDAP, gdzie 23 listopada naczelnik Wydziału Organizacji i Planowania Danuta Rocka³⁵ sporządziła notatkę służbową dla naczelnego dyrektora archiwów państwowych w sprawie akt sądowych dotyczących procesów politycznych z okresu stalinowskiego. Powodem jej opracowania była rozmowa telefoniczna z 21 listopada 1989 r. z naczelnik Wydziału Organizacyjnego MS, która poinformowała, że korespondencja ministra powstała z inicjatywy GKBZHWP³⁶.

Kluczową kwestią zawartą w notatce była informacja, że „na szczeblu ministrów sprawiedliwości i spraw wewnętrznych prowadzone są rozmowy na temat przekazania akt przez resort spraw wewnętrznych sądom powszechnym”³⁷.

Nie mniej ważne były propozycje naczelnik Rockiej dla naczelnego dyrektora archiwów państwowych w zakresie spraw, które należało porużyć w rozmowie z ministrem sprawiedliwości:

³³ AZ NDAP, NDAP, WOiP, 412/10, Pismo ministra sprawiedliwości Zh.MS 2/89 do ministra obrony narodowej, 8 XI 1989 r., s. 51.

³⁴ *Ibidem*, Pismo ministra sprawiedliwości Zh.MS 3/89 do dyrektora CZZK, 8 XI 1989 r., s. 50.

³⁵ Danuta Rocka zajmowała stanowisko naczelnika Wydziału Organizacji i Planowania w NDAP od 1 III 1985 do 30 IX 1993 r. (pismo BDG-JKA.0123.4.2020 dyrektora generalnego NDAP do Piotra Borysiuka z 9 III 2020 r. stanowiące odpowiedź na wniosek o udostępnienie informacji publicznej).

³⁶ AZ NDAP, NDAP, WOiP, 412/10, Notatka służbowa dla naczelnego dyrektora archiwów państwowych w sprawie akt sądowych dotyczących procesów politycznych z okresu stalinowskiego sporządzona przez Danutę Rocką, naczelnik WOiP NDAP, 23 XI 1989 r. s. 42–44.

³⁷ *Ibidem*, s. 42.

- uściślenie określeń w zakresie kwalifikacji archiwalnej użytych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 maja 1989 r. w sprawie okresów przechowywania i warunków niszczenia akt spraw sądowych lub przekazywania ich archiwom państwowym (Dz.U. z 1989 r., nr 28, poz. 150),
- „w odniesieniu do akt spraw sądowych przejętych w depozyt do jednostek organizacyjnych MSW część akt, które powinny zostać z sądów przekazane do archiwów państwowych, powinny być przekazane bezpośrednio z MSW do archiwów państwowych, a inne zwrócone sądom”,
- akta dotyczące zbrodni stalinowskich powinny znajdować się w sądach, zakładach karnych i archiwach państwowych³⁸.

Jednocześnie w notatce zawarto propozycje rozmowy z dyrektorem CA MSW, płk. Piotrowskim, z którym należało poruszyć następujące kwestie:

- 1) zwrot akt sądowych przekazanych w 1977 r. w depozyt do MSW przez AP m.st. Warszawy i AP w Krakowie, które dotyczyły powojennych procesów politycznych,
- 2) „przekazanie archiwom państwowym rejestrów do akt niemieckiej listy narodowościowej” – archiwa państwowe miały bowiem akta ułożone w ciągu numerycznym, ale rejestry do nich nadal znajdowały się w wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych³⁹.

Jednakże dzień później – pismem OMC – 2623/89 z 24 listopada 1989 r. – minister spraw wewnętrznych wydał polecenie zwrotu akt sądowych⁴⁰. W następstwie archiwa wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych na przełomie lat 1989 i 1990 przekazywały tego rodzaju akta do sądów wojewódzkich. Do takich zwrotów doszło na przykład:

- 13 grudnia 1989 r. z archiwum WUSW w Koszalinie do sądów wojewódzkich w Koszalinie i Szczecinie⁴¹,
- w grudniu 1989 r. (i lutym 1990 r.) z archiwum Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych do Sądu Wojewódzkiego w Warszawie⁴²,

³⁸ *Ibidem*, s. 43.

³⁹ *Ibidem*, s. 43–44. Naczelnik Rocka stwierdziła ponadto, że „Centralne Archiwum MSW nie przekazało jeszcze akt do Archiwum Akt Nowych, ma to nastąpić prawdopodobnie w przyszłym tygodniu” (*ibidem*, s. 44).

⁴⁰ O poleceniu ministra spraw wewnętrznych z 24 XI 1989 r. mowa w protokole zdawczo-odbiorczym sądowych akt archiwalnych z 10 I 1990 r. (l. dz. P–dzp–3079/89) pomiędzy Wojewódzkim Urzędem Spraw Wewnętrznych w Białymstoku a Sądem Wojewódzkim w Białymstoku (AZ MS, MS, 195/13, b.p.). Zob. R. Leśkiewicz, *Organizacja i działalność...*, s. 84, przyp. 167; K. Lisiecka, *Akta Wojskowe...*

⁴¹ K. Lisiecka, *Akta Wojskowe...*

⁴² AZ NDAP, NDAP, WOiP, 413/5, Notatka służbowa kierownika Sekcji Nadzoru nad Oddziałami Terenowymi Archiwum m.st. Warszawy, 23 III 1990 r., s. 66–67.

- 5 stycznia 1990 r. z WUSW w Łodzi do Sądu Wojewódzkiego w Łodzi⁴³,
- 10 stycznia 1990 r. z archiwum WUSW w Białymstoku do Sądu Wojewódzkiego w Białymstoku⁴⁴,
- 15 stycznia 1990 r. z WUSW w Poznaniu do Sądu Wojewódzkiego w Poznaniu⁴⁵,
- 1 lutego 1990 r. z WUSW w Katowicach do Sądu Wojewódzkiego w Katowicach⁴⁶,
- 1 lutego 1990 r. z WUSW w Olsztynie do Sądu Wojewódzkiego w Olsztynie⁴⁷,
- w lutym 1990 r. z WUSW we Wrocławiu do archiwum Sądu Wojewódzkiego we Wrocławiu⁴⁸.

Niemniej NDAP rozpoczęła intensywną korespondencję z MS i GKBZHwP – IPN w sprawie akt sądowych dotychczas stanowiących depozyt w archiwach WUSW, które miały być zwracane do sądów wojewódzkich, oraz w kwestii akt przechowywanych w jednostkach organizacyjnych więziennictwa, które miały być przekazywane do okręgowych komisji badania zbrodni hitlerowskich w Polsce. Już 27 listopada 1989 r. naczelny dyrektor archiwów państwowych wystąpił w tej sprawie do ministra sprawiedliwości i – bazując na dyspozycjach *Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* – stwierdził, że miejscem przechowywania akt sądowych i więziennych winny być archiwa państwowe. Uznał ponadto, że „całe to przedsięwzięcie wymaga wspólnego działania Ministra Sprawiedliwości, Ministra Spraw Wewnętrznych i Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych”, proponując wzajemne spotkanie na linii NDAP – MS⁴⁹.

Do takiego spotkania rzeczywiście doszło już 11 grudnia 1989 r., a w jego wyniku minister sprawiedliwości postanowił, że „akta sądowe i akta zakładów karnych będą przekazywane do przejrzania okręgowym

⁴³ S. Abramowicz, *Znaczenie...*, s. 111.

⁴⁴ AZ MS, MS, 195/13, Pismo A.01474/6/89 prezesa Sądu Wojewódzkiego w Białymstoku do Departamentu Organizacyjnego MS z 15 I 1990 r. wraz z protokołem zdawczo-odbiorczym sądowych akt archiwalnych z 10 I 1990 r. (l. dz. P–dzp–3079/89), b.p.

⁴⁵ AZ NDAP, NDAP, WOiP, 412/10, Pismo dyrektora AP w Poznaniu II 419/366/90 do NDAP, 13 II 1990 r., s. 45–46. Zob. R. Leśkiewicz, *Organizacja i działalność...*, s. 84, przyp. 167.

⁴⁶ AZ NDAP, NDAP, WOiP, 413/5, Pismo dyrektora AP w Katowicach nr 51/11 do NDAP, 3 IV 1990 r., s. 24–25.

⁴⁷ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Olsztynie nr 51–8 z dnia 3 kwietnia 1990 r. do NDAP, 3 IV 1990 r., s. 42.

⁴⁸ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP we Wrocławiu nr 51–14/90 do NDAP, 4 IV 1990 r., s. 68.

⁴⁹ AZ NDAP, NDAP, WOiP, 412/10, Pismo naczelnego dyrektora archiwów państwowych WO–51–14/89 do ministra sprawiedliwości, 27 XI 1989 r., s. 45–46.

komisjom. Część z nich potrzebna do dalszego ewentualnego postępowania będzie w posiadaniu komisji przez okres nie dłuższy niż 1 rok, a po tym czasie akta zostaną przekazane archiwom państwowym”. Ponadto minister zadeklarował wydanie polecenia zezwalającego archiwom państwowym na kontrolę brakowania akt w jednostkach organizacyjnych więziennictwa⁵⁰. W nawiązaniu do tego spotkania, pismem z 13 grudnia 1989 r., minister sprawiedliwości zapewnił naczelnego dyrektora archiwów państwowych, że „akta dotyczące procesów politycznych z lat powojennych – po ich zbadaniu dla celów procesowych bądź ewidencyjnych – prześlemy niezwłocznie archiwom państwowym”⁵¹.

Bazując na deklaracjach ministra naczelny dyrektor archiwów państwowych wystąpił 3 stycznia 1990 r. do dyrektora Departamentu Organizacyjnego MS o wydanie polecenia sądom, aby jeden egzemplarz ewidencji spraw sądowych udostępnionych GKBZHWP i jej okręgowym odpowiednikom przekazywały archiwom państwowym. Miało to dotyczyć „zarówno akt przechowywanych w sądach, jak i tych, które są zwracane sądom przez Centralne Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz komendy wojewódzkie Milicji Obywatelskiej”. Jednocześnie naczelny dyrektor zastrzegł, że „akta spraw sądowych przekazywane sądom przez jednostki resortu spraw wewnętrznych, które nie zostaną udostępnione komisjom badania zbrodni hitlerowskich – Instytutu Pamięi Narodowej, powinny zostać przekazane właściwym archiwom państwowym”⁵². Już tydzień później wystosowano odpowiedź z MS wraz z załączonym pismem podsekretarza stanu Józefa Musioła (jednocześnie dyrektora GKBZHWP) z 8 stycznia 1990 r. do prezesów sądów wojewódzkich, w którym wniośki naczelnego dyrektora archiwów państwowych w całości polecono do realizacji sądom wojewódzkim⁵³.

⁵⁰ *Ibidem*, Notatka ze spotkania z ministrem sprawiedliwości Aleksandrem Bentkowskim, 11 XII 1989 r., s. 47–48.

⁵¹ *Ibidem*, Pismo ministra sprawiedliwości M-4719/89 do Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, 13 XII 1989 r., s. 49. Naczelny dyrektor archiwów państwowych pismem WP-19/89 z 20 XII 1989 r. kurtuazyjnie podziękował ministrowi sprawiedliwości za obietnicę zwrotu do archiwów państwowych materiałów archiwalnych, które z zakładów karnych przejmowały okręgowe komisje badania zbrodni hitlerowskich w Polsce (*ibidem*, s. 58).

⁵² *Ibidem*, Pismo naczelnego dyrektora archiwów państwowych WO-51-14/89 do dyrektora Departamentu Organizacyjnego MS, 3 I 1990 r., s. 59.

⁵³ *Ibidem*, Pismo DO.0133/1/90 Departamentu Organizacyjnego MS do naczelnego dyrektora archiwów państwowych (10 I 1990 r., s. 62). Do korespondencji załączono pismo podsekretarza stanu w MS DO.0133/1/90 z dnia 8 I 1990 r. do prezesów sądów wojewódzkich (*ibidem*, s. 63–64). Podsekretarz stanu w MS prosił w nim prezesów sądów wojewódzkich „o spowodowanie, aby jeden egzemplarz wykazu akt spraw sądowych wypożyczanych do celów badawczych Głównej Komisji Badania Zbrodni

W dniu 11 stycznia 1990 r. odbyło się posiedzenie Rady Naukowej GKBZHwP – IPN, w której obradach wziął udział naczelny dyrektor archiwów państwowych. W związku z tym naczelnik Wydziału Organizacji i Planowania NDAP zwróciła się do swojego przełożonego o przeprowadzenie rozmowy z wiceministrem Musiołem „w sprawie przejścia przez archiwa państwowe akt spraw sądowych zwracanych sądom przez komendy wojewódzkie Milicji Obywatelskiej”, które – zgodnie z wiedzą centrali archiwów państwowych – miały zostać przekazane Polsce. Argumentem decydującym za przyjęciem takiego rozwiązania miały być złe warunki lokalowe poszczególnych komisji, które nie gwarantowały możliwości ich właściwego zabezpieczenia. Wskazano ponadto, że Centralne Archiwum Wojskowe z tych właśnie względów odmówiło komisji przekazania akt, gwarantując jej przy tym dostęp do nich. Z tych samych względów – w porozumieniu z sądami i okręgowymi komisjami – niektóre terenowe archiwa państwowe przejęły akta na swój stan⁵⁴. Podzielając w pełni powyższą argumentację, naczelny dyrektor archiwów państwowych pismem z 12 stycznia 1990 r. wystąpił do Józefa Musioła, podsekretarza stanu w MS i dyrektora GKBZHwP o „przekazanie archiwom państwowym akt dotyczących procesów politycznych, zarówno sądowych, jak i więziennictwa” w skali ogólnopolskiej, na terenie całego kraju⁵⁵.

Hitlerowskich lub Okręgowym Komisjom – przekazywano do wiadomości właściwemu archiwum państwowemu. Dotyczy to zarówno akt przechowywanych w archiwach zakładowych sądów, jak i tych, które zwracane są sądom przez Centralne Archiwum MSW oraz wojewódzkie urzędy spraw wewnętrznych. Akta spraw sądowych przekazywane sądom przez jednostki organizacyjne resortu spraw wewnętrznych, które nie będą wypożyczone Komisjom Badania Zbrodni Hitlerowskich powinny zostać przekazane właściwym archiwom państwowym”.

⁵⁴ *Ibidem*, Notatka służbowa dla naczelnego dyrektora archiwów państwowych sporządzona przez naczelnik WOiP NDAP, Danutę Rocką, 11 I 1990 r., s. 60–61.

⁵⁵ *Ibidem*, Pismo naczelnego dyrektora archiwów państwowych WO-51-14/89 do podsekretarza stanu w MS, a jednocześnie dyrektora GKBZHwP, 12 I 1990 r., s. 59. O wszystkich ustaleniach z MS poczynionych od listopada 1989 r. naczelny dyrektor archiwów państwowych pismem WO-51/14/89 z 18 I 1990 r. poinformował dyrektorów archiwów państwowych, polecając im jednocześnie nawiązanie bezpośredniego kontaktu z sądami wojewódzkimi zgodnie z właściwością terytorialną (*ibidem*, s. 67–68). Do korespondencji naczelnego dyrektora załączono kopię pisma podsekretarza stanu w MS DO.0133/1/90 z 8 I 1990 r. do wszystkich prezesów sądów wojewódzkich (*ibidem*, s. 69). Ponadto w piśmie NDAP wspomniano również o dokumentacji jednostek więziennictwa, co znalazło swój ciąg dalszy w piśmie WO-51-14/89 naczelnik WOiP NDAP do dyrektorów archiwów państwowych z 6 II 1990 r. (*ibidem*, s. 73–74), za którym przekazywano kopię korespondencji NOP-53/90 dyrektora generalnego w MS, Romualda Soroki, z 17 I 1990 r., skierowaną do naczelników zakładów karnych i aresztów śledczych (*ibidem*, s. 75–76). W przedmiotowym piśmie dyrektor Soroka polecił naczelnikom poszczególnych jednostek penitencjarnych m.in. przekazywać archiwom

W obliczu braku odpowiedzi na przedmiotową korespondencję, 11 lutego 1990 r. „Tygodnik Demokratyczny” opublikował wywiad z Józefem Musiołem, który – jako wiceminister sprawiedliwości, a jednocześnie dyrektor GKBZHWP – poinformował, że „nasz Instytut Pamięci Narodowej już zbiera stosowane akta z innych resortów i tworzy uporządkowane zbiory. Akta te napływają z wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych, z MSW, z Ministerstwa Obrony Narodowej. Chcemy je po uporządkowaniu udostępnić. Dotąd były absolutnie niedostępne. Chcemy je też chronić”⁵⁶.

Kilka dni później, pismem z 16 lutego 1990 r. naczelny dyrektor archiwów państwowych wykazał wiceministrowi Musiałowemu, że użyte przez niego w wywiadzie słowa pozostają w sprzeczności z treścią korespondencji ministra sprawiedliwości z 13 grudnia 1989 r. oraz jego samego z 8 stycznia 1990 r. W związku z tym ponownie zwrócił się do wiceministra Musioła o przekazanie do archiwów państwowych materiałów dotyczących procesów politycznych z okresu powojennego⁵⁷. Odpowiedź Józefa Musioła z 3 marca 1990 r. uznawała akta spraw karnych wytworzonych w latach 1944–1956 za depozyt Archiwum GKBZHWP i okręgowych komisji. Jednocześnie zadeklarował, że po uchwaleniu ustawy o Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich i Stalinowskich i we współpracy z naczelnym dyrektorem archiwów państwowych „zostaną ustalone zasady odnośnie [do] niezwłocznego przekazywania do Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i podległych [...] archiwów wojewódzkich akt wykorzystanych już w prowadzonych postępowaniach wyjaśniających oraz terminy, w jakich będą przekazywane akta, które będą musiały pozostać w depozycie Głównej Komisji przez dłuższy [...] czas”⁵⁸. Kilka dni później naczelny dyrektor archiwów państwowych wystosował odpowiedź, koncentrując się raczej na przykładach jednostkowej współpracy z poszczególnymi okręgowymi komisjami badania zbrodni hitlerowskich, jednak *de facto* oznaczało to zakończenie sprawy po myśli dyrektora GKBZHWP⁵⁹.

państwowym jeden egzemplarz wykazów dokumentacji z lat 1944–1956 oddawanych do okręgowych komisji badania zbrodni hitlerowskich w Polsce.

⁵⁶ *Wspólny mianownik: pogarda. Z dr. Józefem Musiołem – wiceprzewodniczącym CK SD, wiceministrem sprawiedliwości, dyrektorem Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – Instytutu Pamięci Narodowej – rozmawia Maciej Rosolak*, „Tygodnik Demokratyczny” 1990, nr 6(1903), s. 4.

⁵⁷ AZ NDAP, NDAP, WOiP, 412/10, Pismo naczelnego dyrektora archiwów państwowych WO-51-14/89 do podsekretarza stanu w MS, a jednocześnie dyrektora GKBZHWP-IPN, 16 II 1990 r., s. 82283.

⁵⁸ *Ibidem*, Pismo podsekretarza stanu – dyrektora GKBZHWP-IPN Zh V/0013/3/90 do naczelnego dyrektora archiwów państwowych, 3 III 1990 r., s. 116–117.

⁵⁹ *Ibidem*, Pismo naczelnego dyrektora archiwów państwowych WO-51-14/89 do podsekretarza stanu w MS – dyrektora GKBZHWP-IPN, 9 III 1990 r., s. 118–119.

Kontakty archiwów państwowych z archiwami WUSW w zakresie materiałów archiwalnych niepochodzących z MSW

W kontekście opisanego powyżej zwarcia NDAP z GKBZHwP – IPN o akta sądowe stanowiące depozyt w archiwach resortu spraw wewnętrznych (a w szerszym kontekście również o akta penitencjarne z zakładów karnych i aresztów śledczych) należy zauważyć, że środowisko archiwów państwowych po kilku miesiącach przerwy sięgającej przełomu lat 1989/1990, postanowiło wejść ponownie w samodzielny kontakt z archiwami MSW, tak jak w drugiej połowie 1989 r. Pytaniem otwartym pozostaje – ze względu na korelację dat – czy nie było to zasadniczo spowodowane publikacją 11 lutego 1990 r. wywiadu wiceministra sprawiedliwości i dyrektora GKBZHwP, w którym informował on o przejmowaniu przez komisję materiałów z wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych, z MSW i MON.

Z inicjatywą rozpoczęcia wzajemnych relacji wyszedł bowiem już 12 lutego 1990 r. naczelny dyrektor archiwów państwowych w piśmie do ministra edukacji narodowej, prof. Henryka Samsonowicza, „w sprawie przekazania do archiwów państwowych materiałów archiwalnych niebędących proveniencji resortu spraw wewnętrznych”⁶⁰. Tydzień później, 19 lutego 1990 r., minister edukacji narodowej wystosował pismo do ministra spraw wewnętrznych, w którym zwrócił się z prośbą o przekazanie do archiwów państwowych materiałów archiwalnych, „które nie zostały wytworzone przez b. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz terenowe jednostki organizacyjne resortu spraw wewnętrznych”. Miało to dotyczyć dokumentacji „z okresu międzywojennego, okresu drugiej wojny światowej oraz okresu powojennego, które są przechowywane w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych”⁶¹.

Gen. Czesław Kiszczak odpowiedział ministrowi Samsonowiczowi 5 marca 1990 r., informując go, że CA MSW przekazało do właściwych archiwów państwowych materiały archiwalne, które „nie były wytworzone przez b. MBP i MSW”. Podkreślił przy tym, że do przekazania do archiwów państwowych pozostały jedynie „część ankiet i kartoteka dotycząca repatriantów oraz taśmy sfilmowanych dokumentów

⁶⁰ AZ NDAP, NDAP, WOiP, 413/5, Pismo naczelnego dyrektora archiwów państwowych WO-51-5/90 do ministra edukacji narodowej wraz z załącznikiem w postaci projektu pisma MEN do ministra spraw wewnętrznych, 12 II 1990 r., s. 7–9.

⁶¹ *Ibidem*, Pismo ministra edukacji narodowej GM1/1–013 arch/90 do ministra spraw wewnętrznych, 19 II 1990 r., s. 10–11.

administracyjnych Urzędów Wojewodów z lat 1918–1939”. Niemniej informował dalej, że wydał szefom WUSW polecenie przekazania do archiwów państwowych „wszelkich materiałów archiwalnych, które nie zostały wytworzone przez resort spraw wewnętrznych, a które mogą znajdować się w tych urzędach”⁶².

Już 9 marca naczelny dyrektor archiwów państwowych poinformował o tym wszystkich dyrektorów archiwów państwowych⁶³. Z kolei pismem z 13 marca zobowiązał ich do składania zwrotnych informacji o przebiegu rozmów z szefami WUSW i ewentualnych problemach przy przejmowaniu materiałów⁶⁴. Wskutek tego polecenia do NDAP wpłynęły z całego kraju informacje opisujące kontakty dyrektorów archiwów państwowych z archiwami WUSW, do których doszło między marcem a kwietniem 1990 r.

Tabela 3. Zestawienie informacji dotyczących kontaktów archiwów państwowych z wojewódzkimi urzędami spraw wewnętrznych między marcem a kwietniem 1990 r. w zakresie przekazywania do archiwów państwowych materiałów archiwalnych obcej proveniencji znajdujących się w zasobie archiwów wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych.

Lp.	Archiwum Państwowe	Efekt kontaktów z WUSW
1.	AP Białystok ⁶⁵	1) deklaracja przejścia z WUSW Białystok materiałów dotyczących „nielegalnych organizacji z pierwszych lat PRL. Są to egzemplarze nielegalnej prasy centralnej i lokalnej, ulotki, meldunki. Część pochodzi z okresu okupacji”; 2) zgoda archiwum WUSW Białystok na przejście przez AP w Białymstoku ankiety osób ujawnionych w trakcie amnestii 1947 r.; 3) ustalono przekazanie z WUSW Białystok do AP wykazu repatriantów; 4) akta więźniów politycznych Wojskowego Sądu Rejonowego przekazane do Sądu Wojewódzkiego; 5) w WUSW Łomża brak materiałów kwalifikujących się do przekazania do archiwów państwowych.
2.	AP Bydgoszcz ⁶⁶	1) deklaracja przekazania z WUSW Bydgoszcz materiałów wytworzonych przez byłe starostwa powiatowe, Miejski Urząd Policyjny w Bydgoszczy oraz posterunki Policji Państwowej;

⁶² *Ibidem*, Kopia pisma wiceprezesa Rady Ministrów PRL – ministra spraw wewnętrznych OMC–451/90 do ministra edukacji narodowej, 5 III 1990 r., s. 12.

⁶³ *Ibidem*, Pismo naczelnego dyrektora archiwów państwowych WO–51–5/90 do dyrektorów AP, 9 III 1990 r., s. 13–14.

⁶⁴ *Ibidem*, Pismo naczelnego dyrektora archiwów państwowych WO–51–5/90 do dyrektorów AP, 13 III 1990 r., s. 17.

⁶⁵ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Białymstoku nr 51–3, 4 IV 1990 r., s. 18.

⁶⁶ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Bydgoszczy 51–21, 2 IV 1990 r., s. 19–20 oraz notatka służbowa naczelnika Wydziału Archiwum WUSW Bydgoszcz, ppłk. Bogumiła Różyckiego, s. 21.

Lp.	Archiwum Państwowe	Efekt kontaktów z WUSW
2.		2) dyrektor AP Bydgoszcz zwrócił uwagę, że w WUSW Bydgoszcz muszą znajdować się akta z lat okupacji i okresu PRL (Gestapo, Niemiecka Lista Narodowa, więźniowie polityczni po 1945 r.) – deklaracja WUSW przekazania do AP Bydgoszcz; część przekazana wcześniej do Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich.
3.	AP Elbląg z siedzibą w Malborku ⁶⁷	przekazanie z WUSW Elbląg do AP Elbląg wydawnictw z lat 1981–1988 (wydawnictwa nielegalnych oficyn krajowych i zagranicznych oraz broszury i biuletyny informacyjne „Solidarności”), zakwestionowane wyrokami sądów i orzeczeniami kolegiów ds. wykroczeń.
4.	AP Jelenia Góra ⁶⁸	W WUSW Jelenia Góra brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
5.	AP Katowice ⁶⁹	1) deklaracja WUSW Bielsko-Biała o braku materiałów niewytworzonych przez rsw; 2) deklaracja WUSW Częstochowa o braku materiałów niewytworzonych przez rsw; 3) część akt sądowych, przejęta z AP w 1967 r., zwrócona w lutym 1990 r. do sądu wojewódzkiego; 4) w WUSW Katowice wytworzono spisy akt osobowych więźniów, przejętych przez KWMO Katowice w latach 1970–1974 – materiały nie zostały przekazane do OKBZHWP; 5) uzgodnienie przekazania z WUSW Katowice materiałów o charakterze ulotnym (plakaty, prasa) z okresu przedwojennego i powojennego; 6) informacja WUSW Katowice, że nie posiada akt Polskiego Stronnictwa Ludowego w Katowicach oraz akt „Solidarności” z okresu 1980–1981.
6.	AP Kielce ⁷⁰	1) niewielkie akcesje z WUSW Kielce do AP (zwałaszcza skorowidze i księgi ludności z okresu okupacji); 2) informacja o pożarze archiwum WUSW Kielce we wrześniu 1988 r.; 3) WUSW Tarnobrzeg: archiwum ulokowane w RUSW Sandomierz – brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
7.	AP Koszalin ⁷¹	W WUSW Koszalin brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
8.	AP Kraków ⁷²	1) przejęcie z WUSW Kraków niewielkiej ilości materiałów: a) Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie z lat 1945–1955,

⁶⁷ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Elblągu z siedzibą w Malborku nr AP-51-26/90, 10 IV 1990 r., s. 22.

⁶⁸ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Jeleniej Górze nr 51–5/90, 2 IV 1990 r., s. 23.

⁶⁹ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Katowicach nr 51–11, 3 IV 1990 r., s. 24–25.

⁷⁰ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Kielcach nr 51–25/90 do NDAP, 3 IV 1990 r., s. 26; wspólna notatka służbowa zastępcy naczelnika Wydziału Archiwum WUSW w Kielcach, Kazimierza Nobisa, 23 III 1990 r., s. 27; pismo dyrektora AP w Kielcach do WUSW Kielce nr 51–25/90, 3 IV 1990 r., s. 28.

⁷¹ *Ibidem*, Notatka służbowa kustosa AP w Koszalinie nr 51-5, 3 IV 1990 r., s. 29.

⁷² *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Krakowie nr 54–2/90 do Szefa WUSW w Krakowie, 8 III 1990 r., s. 30; pismo dyrektora AP w Krakowie nr 51–5/90 do naczelnik

Lp.	Archiwum Państwowe	Efekt kontaktów z WUSW
8.		<ul style="list-style-type: none"> b) więzienia przy ul. Montelupich z lat 1945–1953 (akta więźniów), c) 106. Dywizji Piechoty AK z lat 1943–1945, d) 1. Pułku Strzelców Podhalańskich AK z lat 1943–1945; 2) przejęcie z WUSW Tarnów niewielkiej ilości materiałów: <ul style="list-style-type: none"> a) Zakładu Karnego w Nowym Wiśniczu z lat 1945–1949, b) Zakładu Karnego w Jaworznie z lat 1945–1948; 3) nieoficjalne informacje o prawdopodobnym przekazaniu z WUSW Kraków do AP Kraków akt WiN-u; 4) informacja przedstawicieli WUSW Kraków o przekazaniu przez MSW materiałów do Kurii Metropolitalnej w Krakowie (bez udziału przedstawicieli WUSW Kraków); 5) informacja przedstawicieli WUSW Kraków o materiałach Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” znajdujących się uprzednio w dyspozycji Wydziału Śledczego WUSW (17–20 zaplombowanych worków); 6) informacja przedstawicieli WUSW Kraków o przekazaniu do MSW materiałów dot. najważniejszych wydarzeń (3 V 1946, 1956, 1968, 1970, 1980); 7) w czerwcu 1990 r. AP Kraków poinformowało NDAP o liczbie akt przejętych z poszczególnych WUSW: <ul style="list-style-type: none"> a) łącznie 271 j.a. z WUSW Kraków w okresie grudzień 1989 – maj 1990 (oprócz wyżej sygnalizowanych przekazano m.in. 37 jednostek akt WiN-u), b) 28 j.a. z WUSW Nowy Sącz w kwietniu 1990 (akta skazanych z obozu w Jaworznie), c) łącznie 70 j.a. z WUSW Tarnów w marcu 1990 r. (akta skazanych z zakładów karnych w Nowym Wiśniczu i Jaworznie).
9.	AP Leszno ⁷³	W WUSW Leszno brak materiałów niewytworzonych przez rsw.

WOiP NDAP, 2 IV 1990 r., s. 31; Notatka ze spotkania w WUSW Kraków w dn. 28 IV 1990 r. [spisana przez Alicję Sokołowską z AP w Krakowie], 28 IV 1990 r., s. 32–35. W spotkaniu odbytym 28 IV 1990 r. w siedzibie WUSW w Krakowie wzięli udział: z ramienia WUSW – płk Bogusław Strzelecki (szef WUSW w Krakowie), kpt Marek Patrzalek (zastępca naczelnika Wydziału „C” WUSW Kraków), kpt Tadeusz Sułkowski (kierownik sekcji w Wydziale „C” WUSW Kraków); z ramienia AP w Krakowie – prof. dr hab. Zbigniew Perzanowski (dyrektor AP w Krakowie) i Alicja Sokołowska (zastępca dyrektora AP w Krakowie). Dane dotyczące zajmowanych stanowisk ustalono w kolejności na podstawie: R. Szczęch, *Komendanci wojewódzcy MO/szefowie WUSW i ich zastępcy ds. Służby Bezpieczeństwa w Krakowie w latach 1957–1990* [w:] *Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce*, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009, s. 126 i 173–176; katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/27917> i <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/158726>, dostęp 26 X 2020 r.; B. Wyrozumska, *Zbigniew Perzanowski (22 X 1922 – 3 II 1999)*, „Studia Źródłoznawcze” 2000, t. 37, s. 257–258; K. Jelonek-Litewka, *In Memoriam. Alicja Sokołowska (1942–2015)*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2015, t. 21, s. 11–15.

⁷³ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Lesznie nr 51–3, 26 III 1990 r., s. 36.

Lp.	Archiwum Państwowe	Efekt kontaktów z WUSW
10.	AP Lublin ⁷⁴	1) deklaracja WUSW Lublin przekazania do AP akt AK, BCh, NSZ, WiN, UPA oraz dokumentacji wytworzonej w związku z ujawnieniami z lat 1945 i 1947; 2) przekazanie niewielkich liczby akt Okręgu Lublin AK, Okręgu IV Lublin BCh, Okręgu III Lublin NSZ, akt UPA Zachód Okręgu Wojskowego krypt. „SJAN” oraz prasy konspiracyjnej z okresu okupacji; 3) akta więźniów Zamku Lubelskiego z lat 50. XX w. przekazane do OKBZHWP – stąd miały zostać przekazane do AP Lublin; 4) w WUSW Chełm i WUSW Biała Podlaska brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
11.	AP Łódź ⁷⁵	1) deklaracja przekazania z WUSW Łódź akt urzędów administracyjnych i policyjnych z okresu okupacji; 2) uzgodnienie przekazania w przyszłości kartoteki Niemieckiej Listy Narodowościowej.
12.	AP Olsztyn ⁷⁶	1) uzgodnienie przekazania z WUSW: a) akt Wojewódzkiego Aresztu Śledczego w Olsztynie z lat 1945–1955, b) szczerkowej dokumentacji repatriacyjnej, c) nielicznych materiałów dot. działalności ugrupowań politycznych z terenu województwa z lat 1920–1956; 2) akta Sądu Wojskowego w Olsztynie z lat 1946–1955 przekazane w lutym 1990 r. do Sądu Wojewódzkiego w Olsztynie.
13.	AP Opole ⁷⁷	Wyrażona gotowość WUSW Opole do przekazania: a) akt paszportowych z lat 1945–1956, b) nieokreślonych formularzy – ankiet, c) akt więźniów politycznych.
14.	AP Piotrków Trybunalski ⁷⁸	W WUSW Piotrków Trybunalski brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
15.	AP Płock ⁷⁹	W WUSW Płock brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
16.	AP Poznań ⁸⁰	1) informacja o przejęciu w styczniu 1990 r. przez Sąd Wojewódzki w Poznaniu akt spraw sądowych wziętych w depozyt do KWMO Poznań w 1967 r.; 2) przekazanie w marcu 1990 r. przez WUSW Poznań do AP Poznań akt osób skazanych w procesach politycznych; 3) informacja WUSW Poznań, że nie ma w swoim zasobie archiwalnym akt obcej proveniencji; 4) w WUSW Konin i WUSW Piła brak materiałów niewytworzonych przez rsw.

⁷⁴ *Ibidem*, Pismo zastępcy dyrektora AP w Lublinie nr 51–47/90, 2 IV 1990 r., s. 37; *ibidem*, Pismo zastępcy dyrektora AP w Lublinie nr 51–47/90, 24 IV 1990 r., s. 40.

⁷⁵ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Łodzi nr 51–6, 2 IV 1990 r., s. 41.

⁷⁶ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Olsztynie nr 51–8, 3 IV 1990 r., s. 42.

⁷⁷ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Opolu nr 51–8, 2 IV 1990 r., s. 43.

⁷⁸ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Piotrkowie Trybunalskim nr 51–19/90, 1 IV 1990 r., s. 44.

⁷⁹ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Płocku nr 51–26/90, 4 IV 1990 r., s. 45.

⁸⁰ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Poznaniu nr I-51-7/90 do NDAP, 3 IV 1990 r., s. 46; *ibidem*, Pismo dyrektora AP w Poznaniu nr I 51–7/90 do naczelnika Wydziału Archiwum WUSW w Poznaniu, 16 III 1990 r., s. 47; *ibidem*, Pismo KB–II–975/90 naczelnika

Lp.	Archiwum Państwowe	Efekt kontaktów z WUSW
17.	AP Przemysł ⁸¹	W WUSW Przemysł brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
18.	AP Radom ⁸²	W WUSW Radom brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
19.	AP Rzeszów ⁸³	1) w WUSW Rzeszów wytypowano bliżej nieokreślone akta dotyczące „różnych okresów i spraw”, które następnie przekazywano do AP; 2) w WUSW Krosno brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
20.	AP Siedlce ⁸⁴	W WUSW Siedlce brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
21.	AP Słupsk ⁸⁵	Z archiwum WUSW Słupsk przekazano do AP dokumentację byłego zarządu NSZZ „Solidarność” Regionu Słupskiego z lat 1980–1981 – załączona kopia protokołu przekazania (materiały spakowane do 8 worków). W czerwcu 1990 r. AP Słupsk przekazało przedmiotową dokumentację do Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność”.
22.	AP Suwałki ⁸⁶	W WUSW Suwałki brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
23.	AP Szczecin ⁸⁷	1) brak materiałów w WUSW Szczecin objętych zainteresowaniem AP; 2) akta Sądu Wojewódzkiego i Sądu Rejonowego, przejęte w depozyt przez KWMO Szczecin w 1967 r., zwrócono do Sądu Wojewódzkiego w Szczecinie; 3) stwierdzenie braku akt przejętych przez KWMO Szczecin w 1970 r. z zakładów karnych w Goleniowie i Nowogardzie; 4) w WUSW Gorzów Wielkopolski brak materiałów niewytworzonych przez rsw; 5) przekazanie przez WUSW Szczecin w maju 1990 r. do AP akt spraw repatriacyjnych z lat 1946–1948.
24.	AP Toruń ⁸⁸	w WUSW Toruń i WUSW Włocławek brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
25.	AP m.st. Warszawy ⁸⁹	1) SUSW poinformował o:

Wydziału Archiwum WUSW w Poznaniu, ppłk. Zdzisława Nowickiego do dyrektora AP w Poznaniu, 21 III 1990 r., s. 48.

⁸¹ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Przemysłu nr 51–12, 3 IV 1990 r., s. 49.

⁸² *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Radomiu nr 51–28, 3 IV 1990 r., s. 50.

⁸³ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Rzeszowie nr 51–6, 2 IV 1990 r., s. 51

⁸⁴ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Siedlcach nr 51–20/90, 2 IV 1990 r., s. 52.

⁸⁵ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Słupsku nr 51–5, 6 IV 1990 r., s. 53; *ibidem*, Protokół przekazania dokumentów byłego Zarządu NSZZ „Solidarność” Regionu Słupskiego z lat 1980–1981 z WUSW w Słupsku do SP w Słupsku, 3 IV 1990 r., s. 54–55.

⁸⁶ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Suwałkach nr 51–6/90, 2 IV 1990 r., s. 56–57.

⁸⁷ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Szczecinie nr 51–8/90, 3 IV 1990 r., s. 58–60; *ibidem*, Notatka służbowa kierownik Oddziału w Gorzowie Wielkopolskim dla AP w Szczecinie, 20 III 1990 r., s. 61.

⁸⁸ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Toruniu nr 51–82, 2 IV 1990 r., s. 62.

⁸⁹ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP m.st. Warszawy nr 51–14/90, 4 IV 1990 r., s. 63; *ibidem*, Pismo dyrektora AP m.st. Warszawy nr 51–13/90, 27 III 1990 r. do Stołecznego Urzędu Spraw Wewnętrznych, s. 64; Informacja w sprawie przejmowania akt znajdujących się w Wojewódzkich Urzędach Spraw Wewnętrznych, a niewytworzonych przez resort spraw wewnętrznych, sporządzona przez kierownika Sekcji Nadzoru nad Oddziałami Terenowymi AP m.st. Warszawy, 4 IV 1990 r., s. 65; *ibidem*, Notatka służbowa kierownika Sekcji Nadzoru nad Oddziałami Terenowymi AP m.st. Warszawy, 23 III 1990 r., s. 66–67.

Lp.	Archiwum Państwowe	Efekt kontaktów z WUSW
25.		a) przekazaniu w lutym 1988 r. 640 tomów akt więziennych z terenu Warszawy i województwa warszawskiego, b) przekazaniu w grudniu 1989 i lutym 1990 r. do Sądu Wojewódzkiego w Warszawie 2123 akt spraw sądowych, które znajdowały się w depozycie archiwum SUSW, c) pozostałe akta zakładów karnych z terenu Warszawy i województwa warszawskiego SUSW zaproponował przejęcia zakładom karnym ok. 700 teczek (dotyczy zakładów karnych: Rakowiecka, Białoleka, Warszawa-Praga przy ul. Namysłowskiej); jeżeli zakłady karne wykażą brak zainteresowania swoimi aktami to „akta te byłyby do przekazania archiwum państwowym”; 2) brak wizyty w WUSW Skierniewice – prawdopodobieństwo braku materiałów niewytworzonych przez rsw; 3) w WUSW Ciechanów i WUSW Ostrołęka stwierdzono występowanie akt materiałów niewytworzonych przez rsw – trwały pertraktacje co do sposobu przekazania do AP Pułtusk.
26.	AP Wrocław ⁹⁰	1) w WUSW Wrocław znajdowały się: a) akta spraw sądowych Sądu Wojewódzkiego i Sądu Okręgowego we Wrocławiu z lat 40. i 50. – w lutym 1990 r. przekazane do Sądu Wojewódzkiego we Wrocławiu, b) akta więźniów przekazane do Prokuratury Wojewódzkiej we Wrocławiu; 2) WUSW Wrocław zadeklarowało skłonność przekazania do AP Wrocław akt b. Komisji do Spraw Ujawnień przy WUBP Wrocław; 3) w WUSW Legnica brak materiałów niewytworzonych przez rsw – przejęte akta NSZZ „Solidarność” wybrakowano; 4) w WUSW Wałbrzych znajdują się akta NSZZ „Solidarność”.
27.	AP Zamość ⁹¹	W WUSW Zamość brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
28.	AP Zielona Góra ⁹²	W WUSW Zielona Góra brak materiałów niewytworzonych przez rsw.
29.	Archiwum Akt Nowych ⁹³	1) informacja o akcesjach z CA MSW do AAN z okresu lipiec–grudzień 1989 r.; 2) informacja o przejęciu przez AAN 31 marca 1990 r. Centralnego Archiwum KC PZPR, w którym znajdowały się również materiały przekazane tam przez CA MSW, a niewytworzone przez rsw; 3) informacja, że CA MSW chce przekazać do AAN „z okresu powojennego ankiety i kartotekę repatriantów oraz mikrofilmy akt”.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów archiwalnych zgromadzonych w zasobie AZ NDAP, NDAP, WOiP, 413/5, akta pt. Przejmowanie materiałów archiwalnych z instytucji krajowych i przekazywanie do tych instytucji, s. 12–72⁹⁴.

⁹⁰ *Ibidem*, Pismo zastępcy dyrektora AP we Wrocławiu nr 51–14/90, 4 IV 1990 r., s. 68.

⁹¹ *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Zamościu nr 51–34/90, 30 III 1990 r., s. 69.

⁹² *Ibidem*, Pismo dyrektora AP w Zielonej Górze nr 51–34/90, 30 III 1990 r., s. 70.

⁹³ *Ibidem*, Informacja na temat przejmowania materiałów archiwalnych z resortu spraw wewnętrznych, sporządzona przez Danutę Rocką, naczelnik WOiP NDAP, 10 IV 1990 r., s. 71–72.

⁹⁴ Uwaga: w aktach brak korespondencji z AP Gdańsk. Dyrektor AP w Gdańsku pismem O2.6342.15.2020.BS z 18 III 2020 r. do Piotra Borysiuka (w zbiorach autora)

Zasadnicze zakończenie bezpośrednich kontaktów i wizyt pomiędzy przedstawicielami archiwów państwowych i wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych na terenie całego kraju, poza kilkoma wyjątkami, nastąpiło na początku kwietnia 1990 roku⁹⁵. Podsumowaniem tego procesu była „Informacja na temat przejmowania materiałów archiwalnych z resortu spraw wewnętrznych” z 10 kwietnia 1990 r., w której – oprócz podsumowania dotychczasowych rozmów – zauważono, że „materiały archiwalne gromadzone były w wojewódzkich urzędach spraw wewnętrznych, tzw. starych województwach. W nowych województwach utworzonych w wyniku reformy administracyjnej kraju w 1975 r. WUSW przechowują jedynie akta przez siebie wytworzone”⁹⁶. Zauważono przy tym, że wojewódzkie urzędy spraw wewnętrznych przekazują lub przygotowują do przekazania archiwom państwowym poszczególne materiały archiwalne.

Tabela 4. Zestawienie materiałów archiwalnych przekazywanych lub przygotowywanych do przekazania z wojewódzkich urzędów spraw wewnętrznych do archiwów państwowych (stan na początek kwietnia 1990 r.)

Charakterystyka materiałów archiwalnych	Archiwum państwowe właściwe do przejęcia
Akta z okresu międzywojennego: terenowej administracji państwowej, PP i organizacji społecznych	AP Bydgoszcz AP Olsztyn AP Kielce
Akta z okresu okupacji niemieckiej: administracji, Gestapo, policji, druki ulotne, volkslista	AP Bydgoszcz, AP Katowice AP Łódź („350 tys. kart Niemieckiej Listy Narodowościowej”)
Akta: Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich, Narodowych Sił Zbrojnych, Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość, Ukraińskiej Powstańczej Armii, 106. Dywizji Piechoty AK „Tysiąc”, 1. Pułku Strzelców Podhalańskich AK	AP Białystok AP Kraków AP Lublin AP Rzeszów

poinformował, że „w odpowiedzi na wniosek o udostępnienie odpowiedzi Archiwum Państwowego w Gdańsku na pismo Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 13 marca 1990 r. (znak kancelaryjny NDAP: WO-51-5/90) uprzejmie informujemy, że w wyniku poszukiwań w dokumentacji Archiwum Państwowego w Gdańsku nie znaleziono odpowiedzi na to pismo”.

⁹⁵ Wyjątkami były AP w Szczecinie, informujące o współpracy z WUSW Szczecin na początku maja 1990 r., oraz AP w Krakowie, przesyłające korespondencję do NDAP na początku czerwca 1990 r. AZ NDAP, NDAP, WOiP, 413/5, s. 75–80.

⁹⁶ AZ NDAP, NDAP, WOiP, 413/5, Informacja na temat przejmowania materiałów archiwalnych z resortu spraw wewnętrznych, sporządzona przez Danutę Rocką, Naczelnik WOiP NDAP, 10 IV 1990 r., s. 71–72.

Charakterystyka materiałów archiwalnych	Archiwum państwowe właściwe do przejęcia
Wykazy repatriantów	AP Białystok
Wykaz osób, które ujawniły się w trakcie amnestii w 1947 r.	AP Białystok AP Wrocław
Ankiety paszportowe (1945–1956)	brak wskazania właściwego AP
Akta spraw sądowych i akta więźniów politycznych z lat 1945–1955	AP m.st. Warszawy AP Bydgoszcz AP Katowice AP Kraków AP Olsztyn AP Poznań AP Opole

Źródło: Informacja na temat przyjmowania materiałów archiwalnych z resortu spraw wewnętrznych z dnia 10 IV 1990 r. sporządzona przez Danutę Rocką, naczelnik WOiP NDAP (AZ NDAP, NDAP, WOiP, 413/5, s. 71–72).

Podsumowanie części pierwszej

W drugiej połowie 1989 r. CA MSW (Biuro „C” MSW) przekazało do zasobu AAN ponad 5 tysięcy jednostek archiwalnych. Potwierdza to zatem twierdzenie Moniki Komanieckiej-Łyp, że beneficjentem dokumentacji MSW oprócz UOP był również AAN. W przypadku tego ostatniego archiwum nie odbyło się to jednak w 1990 r., lecz już wcześniej – w 1989⁹⁷.

Przy końcu akcesji do zasobu AAN – od końca 1989 r. – rozwinął się spór między NDAP a GKBZHWP – IPN o akta proweniencji sądowej, przechowywane jako depozyt w archiwach MSW/WUSW, zakończony zwycięstwem raczej tego drugiego organu, czego dowodem były zwroty akt do sądów przez archiwa resortowe w pierwszej połowie 1990 r.

Należy jednak założyć, że efektem wymienionego sporu międzyinstytucjonalnego było działanie środowiska archiwów państwowych zmierzające do ponownego nawiązania własnych relacji z archiwami MSW przez próbę przejęcia do swojego zasobu materiałów niemających resortowej proweniencji. W sensie nabytków materiałów archiwalnych nie przyniosło to wymiernego efektu, ale z punktu widzenia dzisiejszych ocen niezwykle ciekawe jest uzyskanie wglądu w spotkania na linii archiwa WUSW – archiwa państwowe w marcu i kwietniu 1990 r.

Należy wnioskować, że były to w większości kontakty kurtuazyjne, niemniej w ich trakcie mogło dochodzić do przekazywania szerszych

⁹⁷ Zob. przyp. 4 do niniejszego artykułu.

informacji, jak ta dotycząca przekazania nieokreślonych materiałów bezpośrednio z centrali MSW do Kurii Metropolitalnej w Krakowie.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych (AAN).

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (AIPN).

Archiwum Sejmu (AS).

Archiwum Zakładowe Ministerstwa Sprawiedliwości (AZ MS).

Archiwum Zakładowe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych (AZ NDAP).

Źródła publikowane

Ewidencja operacyjna i archiwum organów bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Zbiór normatywów, red. i oprac. M. Komaniecka-Łyp, Kraków 2017.

Opracowania

Abramowicz S., *Znaczenie akt sądowych z zasobu Instytutu Pamięci Narodowej – Oddziału w Łodzi dla badań naukowych i ścigania zbrodni przeciwko narodowi polskiemu* [w:] *Archiwa instytucji wymiaru sprawiedliwości w służbie państwa i obywateli. Materiały III Krajowego Sympozjum Archiwalnego, Łódź, 4–5 września 2001 r.*, red. J. Baranowski, U. Zarzycka-Sutter, Łódź 2001.

Białek S., *Brakowanie i niszczenie dokumentacji SB w województwie opolskim w latach 1987–1990. Ustalenia wstępne*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, t. 2.

Długajczyk E., *Sprawa karna o niszczenie akt w Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych w Katowicach w latach 1989–1990* [w:] *Archiwa i archiwalia górnośląskie*, t. 1, red. E. Długajczyk, W. Gojniczek, B. Kalinowska-Wójcik, Katowice 2008.

Fedorowicz W., *Próba ogólnej charakterystyki zasobu archiwalnego byłego wydziału „C” KWMO w Białymstoku w zasobach Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Białymstoku* [w:] *Pogranicze polsko-litewsko-białoruskie. Źródła historyczne, stan badań. Materiały z konferencji*, red. M. Kietliński, Białystok 2003.

Gontarczyk P., *Aleksander Kwaśniewski w dokumentach Służby Bezpieczeństwa. Fakty i interpretacje*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2009, nr 1(7).

Jach [J. Jachowicz], *Co jest w tych archiwach*, „Gazeta Wyborcza”, 3 IV 1990 r.

Jelonek-Litewka K., *In Memoriam. Alicja Sokołowska (1942–2015)*, „Krakowski Rocznik Archiwalny” 2015, t. 21.

- Koller S., *Brakowanie i niszczenie dokumentacji operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (1956–1990)*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, t. 4.
- Koller S., *Służba Bezpieczeństwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w świetle brakowania i niszczenia akt operacyjnych w latach 1956–1989* [w:] *Educare necesse est – ale jak i dlaczego. Przykłady dobrych praktyk edukacyjnych*, red. nauk. V. Urbaniak, Warszawa 2017.
- Koller S., *Znaczenie wykazu akt w procesie brakowania i niszczenia dokumentacji operacyjnej Służby Bezpieczeństwa w latach 1956–1989: zarys problematyki*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2015, t. 8.
- Kołodziej E., *Bogdan Kroll* [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. 2: 1906–2001, Warszawa 2002.
- Kościański R., Leśkiewicz R., *Brakowanie i niszczenie dokumentów Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Poznaniu w latach 1989–1990*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, t. 4.
- Kozłowski T., *Koniec imperium MSW. Transformacja organów bezpieczeństwa państwa 1989–1990*, Warszawa 2019.
- Kruk M., *Niszczenie materiałów archiwalnych w Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych w Gdańsku w latach 1989–1990*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, t. 4.
- Krupska Z., *Zarządzanie dokumentacją aktową w naczelnych organach bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w latach 1944–1990* [w:] *W kręgu „teczek”. Z badań nad zasobem i funkcjami archiwum Instytutu Pamięci Narodowej*, red. J. Bednarek, P. Perzyna, Łódź–Toruń 2006.
- Leśkiewicz R., *Badanie procesów archiwotwórczych na przykładzie akt Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu (1946–1955)*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2008, t. 1.
- Leśkiewicz R., *Organizacja i działalność Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu (1946–1955)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2006, nr 1(3).
- Leśkiewicz R., *Zarządzanie archiwami komunistycznych służb specjalnych* [w:] *Z uczniami, kolegami i przyjaciółmi w świecie nauki. Prace dedykowane Profesorowi Bohdanowi Ryszewskiemu w osiemdziesiątą rocznicę urodzin*, Olsztyn 2014.
- Metody pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa wobec kościołów i związków wyznaniowych 1945–1989*, red. A. Dziurok, Warszawa 2004.
- Ostrowska K., Żuławnik M., *Niszczenie kartotek Biura C MSW w latach 1989–1990*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, t. 4.
- Perzyna P., *Kształtowanie zasobu archiwalnego i specyfika działalności Wydziału „C” Komendy Miejskiej MO w Łodzi do 1975 r.*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, t. 4.
- Peterman R., *Proces brakowania i niszczenia akt organów bezpieczeństwa państwa w latach 1954–1990 na przykładzie województwa łódzkiego* [w:] *Wokół*

- teczek bezpieki. *Zagadnienia metodologiczno-źródłoznawcze*, red. F. Musiał, wyd. 2, Kraków 2015.
- Rosowska E., *Wojciechowski Marian Kazimierz [w:] Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. 3: 1835–2015, Warszawa 2017.
- Szczęch R., *Komendanci wojewódzcy MO/szefowie WUSW i ich zastępcy ds. Służby Bezpieczeństwa w Krakowie w latach 1957–1990 [w:] Strażnicy sowieckiego imperium. Urząd Bezpieczeństwa i Służba Bezpieczeństwa w Małopolsce*, red. F. Musiał, M. Wenklar, Kraków 2009.
- Wspólny mianownik: pogarda. Z dr. Józefem Musiołem – wiceprzewodniczącym CK SD, wiceministrem sprawiedliwości, dyrektorem Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – Instytutu Pamięci Narodowej – rozmawia Maciej Rosolak, „Tygodnik Demokratyczny” 1990, nr 6(1903), s. 4.
- Wyrozumska B., *Zbigniew Perzanowski (22 X 1922 – 3 II 1999)*, „Studia Źródłoznawcze” 2000, t. 37.
- Zieliński A., *Grzegorz Jakubowski (1954–2001)*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2011, nr 4.
- Zieliński A., *Grzegorz Jakubowski (1954–2001). Dyrektor Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, pierwszy dyrektor Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej. Sylwetka praktyka [w:] Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej. Zbiór studiów poświęconych warszawskiemu środowisku archiwalnemu*, red. nauk. A. Kulecka, Warszawa 2012.

Strony internetowe

- Biuletyn nr 638/III Komisji Nadzwyczajnej do rozpatrzenia projektów ustaw dotyczących powszechnego dostępu do archiwów i dokumentacji byłych organów bezpieczeństwa państwa /nr 8/, 2 VII 1998 r.*, <http://orka.sejm.gov.pl/Biuletyn.nsf/0/D76D46A4642F0FE1C1256B73003A097F?OpenDocument>, dostęp 10 X 2020 r.
- Historia [Oddziału Archiwum Państwowego w Płotach]*, <https://www.szczecin.ap.gov.pl/media/oddzialy/Historia.pdf>, dostęp 9 X 2020 r.
- katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/27917>, dostęp 26 X 2020 r.
- katalog funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/158726>, dostęp 26 X 2020 r.
- Lisiecka K., *Akta Wojskowego Sądu Rejonowego w Koszalinie – problem rozproszenia zespołu oraz brak usankcjonowanych prawem możliwości jego scalenia*, <https://ipn.gov.pl/pl/archiw/dzialalnosc-naukowa-i-p/publikacje-internetowe/32831,Katarzyna-Lisiecka-Akta-Wojskowego-Sadu-Rejonowego-w-Koszalinie-problem-rozprosz.html>, dostęp 9 X 2020 r.
- szukajwarchiwach.pl, <https://szukajwarchiwach.pl/67/222/0/?q=kartoteka+XARCHro:67&wynik=23&rpp=15&page=2#tabZespol>; dostęp 9 X 2020 r.

Streszczenie: Artykuł stanowi pierwszą część studium dotyczącego podziału zasobu archiwalnego i ewidencyjnego komunistycznego resortu spraw wewnętrznych w latach 1989–1992. Oprócz omówienia wstępu do przedmiotowego zagadnienia koncentruje się na wydarzeniach od czerwca 1989 r. do kwietnia 1990 r. Przede wszystkim opisano w nim akcesje materiałów archiwalnych z Centralnego Archiwum MSW (Biura „C” MSW) do zasobu Archiwum Akt Nowych w 1989 r. Przybliżono również spór międzyinstytucjonalny z przełomu lat 1989/1990 pomiędzy Naczelną Dyрекcją Archiwów Państwowych a Główną Komisją Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce – Instytutem Pamięci Narodowej o przejęcie akt sądowych stanowiących od 1966 r. depozyt archiwów MSW na terenie całego kraju. Ostatnią częścią pracy jest opisanie wzajemnych kontaktów pomiędzy przedstawicielami archiwów państwowych i archiwów wojewódzkich (Stołeczne) urzędów spraw wewnętrznych dotyczących przejęcia z MSW materiałów niemających resortowej proveniencji.

Słowa kluczowe: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, MSW, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, NDAP, Archiwum Akt Nowych, AAN, Biuro „C”, Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, GKBZHwP

Piotr Borysiuk (ur. 1982), magister historii, archiwista, zatrudniony w Głównym Archiwum Policji Komendy Głównej Policji; jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół specyfiki funkcjonowania archiwów wyodrębnionych w Polsce, struktur organizacyjnych Milicji Obywatelskiej i historii Biura „C” MSW; autor artykułu *Rola Głównego Archiwum Policji w kształtowaniu policyjnego zasobu archiwalnego*, „Kwartalnik Policyjny. Czasopismo Centrum Szkolenia Policji w Legionowie” 2014, nr 2, s. 50–51.

What is There in Those Archives... An Exploration of the Allocation of the Records and Archives of the Communist Interior Apparatus in 1989–1992 (Part I)

Abstract: The article is the first part of a study concerning the allocation of the records and archives of the communist Interior apparatus in 1989–1992. Following some introductory comments the article focuses on the events from June 1989 until April 1990. It primarily describes the decision to move the archival records from the Central Archive of the Ministry of Internal Affairs (Bureau C) to the Central Archives of Modern Records (AAN) in 1989. It also discusses the clash between two institutions at the end of 1989 and early 1990, namely between the Head Directorate of State Archives (NDAP) and the Main Commission for the Investigation of Nazi Crimes in Poland – Institute of

National Remembrance (GKBZHWP – IPN) the takeover of the archival records of the Ministry of Internal Affairs held on deposit in various locations in Poland since 1966. The final part of the article describes the mutual contacts between the representatives of state and voivodeship (and Warsaw) archives of internal affairs offices concerning the takeover of any materials held by the Ministry of Internal Affairs but originating from other institutions.

Keywords: Ministry of Internal Affairs, MSW, Head Directorate of State Archives, NDAP, Central Archives of Modern Records, AAN, Bureau C, Main Commission for the Investigation of Nazi Crimes in Poland, GKBZHWP

Piotr Borysiuk (b. 1982), MA, he is a historian and archivist working in the Main Archive of the Police Headquarters; his research interests focus on the functioning of archives created in Poland, the organisational structures of the Citizens' Militia and the history of Bureau C at the Ministry of Internal Affairs; author of the article 'Rola Głównego Archiwum Policji w kształtowaniu policyjnego zasobu archiwalnego', *Kwartalnik Policyjny. Czasopismo Centrum Szkolenia Policji w Legionowie*, no. 2 (2014), pp. 50–51.